

Modernt och rättvist statligt stöd till den gröna omställningen

- reformering av EUs statsstödsreform

Rapportförfattare: Jens Holm

Innehåll

Sammanfattning

Klimatkrisen fordrar politisk handling	sid 4
Stora investeringar nödvändiga	sid 5
Statsstödsförbudet – fördröjer, försvårar och förbjuder åtgärder för omställningen	sid 8
Offentlig sektor – med marknaden som norm	sid 17
Blir det ändring nu?	sid 20
De tillfälliga undantagen funkar – TCTF, GBER, CEEAG	sid 21
USA har lyckats bättre med Inflation Reduction Act	sid 27
Ett grönt investeringsdecennium med förenklat statsstöd	sid 31
Källor	sid 35

Sammanfattning

För att kunna genomföra en rättvis och effektiv klimatomställning krävs ett kraftfullt och samordnat politiskt agerande på alla nivåer. Därutöver behövs stora volymer kapital för att investera oss ut ur dagens fossilbaserade samhälle. Men medlemsstater och företag som vill bidra till klimatomställningen begränsas idag av EU:s fördragsfästa förbud mot statligt stöd. Svenska aktörer upplever EU:s statsstödsregler som svårbegripliga och att förseningarna som orsakas av det är många och långa. I Sverige råder en ”absolut brist på kompetens i statsstödsfrågor”, enligt en ny statlig utredning. Vill en aktör få besked om en åtgärd är godkänd utifrån EU:s statsstödsregler finns endast ett sätt att göra det på i Sverige; att be Klimat- och näringsdepartementet att fråga EU-kommissionen. Om departementet väljer att inte göra det stoppas frågan helt. EU:s ledning är väl medveten om att statsstödsförbudet kan försvåra för nödvändiga reformer. Därför har statsstödsregler gång efter annan justerats ad hocmässigt de senaste 20 åren. De tillfälliga undantag från statsstödsförbudet som EU beslutat om, särskilt det tillfälliga kris- och omställningsramverket (TCTF), nya grundundantagsförordningen (GBER) och de reformerade miljöriktlinjerna (CEEAG) har varit långt från perfekta, men de har möjliggjort stora offentliga och privata investeringar i den gröna omställningen. De beviljade statsstöden inom miljö- och klimatområdet har på kort tid trefaldigats tack vare dessa tillfälliga statsstödsundantag. Men åtgärderna är av tillfällig karaktär och löper ut de kommande åren.

Idag kommer merparten av de strategiska komponenterna och färdiga produkterna som behövs till klimatomställningen från Kina. Närmare 80 procent av världens solpaneler, 80 procent av batterierna och mer än hälften av världens vindkraftsteknologi är tillverkade i Kina. Det är varken socialt eller ekologiskt hållbart att basera en så stor del av klimatomställningen på import av billiga produkter från Kina. Kina är världens största diktatur, där fria fackföreningar, press och demokratiska val är förbjudna. Utsläppen från de fossilberoende kinesiska industrierna är generellt sett mycket högre än i Europa och den samlade miljöhänsynen är avsevärt mycket sämre. Därutöver är alla kinesiska företag, inklusive de som agerar i Europa, genom lag ålagda att samarbeta med statsmakten. Säkerhetshotet i detta går inte att överskatta.

EU har länge hållit fast vid en frihandelsdoktrin som inneburit att man passivt tittat på när industri efter industri flyttats till Kina, i synnerhet framtidsindustrierna för grön omställning. Det måste vara varje progressiv politikers uppgift att sätta stopp för denna dränering.

EU-kommissionär med ansvar för den gröna omställningen, **Teresa Ribera Rodríguez**, har fått till uppdrag att inom 100 dagar presentera den rena industrigiven – *Clean Industrial Deal* – som ska främja förnybar energi och grön industriomställning, inklusive en reform av EU:s statsstödsregler i linje med EU:s klimatmål. Rätt formulerat kan detta både bidra till att bryta beroendet av Kina och accelerera klimatomställningen i hela Europa. **Med den här rapporten vill Vänsterpartiet i EU visa att det går att lära av de positiva exempel som de tillfälliga undantagen från EU:s statsstödsförbud har medfört, men också vikten av att kritiskt granska de dysfunktionella element som fortfarande finns kvar. Det är inte rimligt att medlemsstater ska begränsas i sina omställningsambitioner eller att offentliga tjänster ska hållas tillbaka med hänvisning till EU:s statsstödsregler.**

**För att ställa om Sverige och EU och för att målen inom EUs gröna giv arbetar
Vänsterpartiet i EU för nedanstående reformer.**

1. **En fördragsförändring** där EU:s statsstödsförbud tas bort ur fördraget och ersätts med ett direktiv om rättvis konkurrens på EU:s inre marknad.
2. **Förlänga och förbättra de tillfälliga undantagen av statsstödsregelverket till minst två EU-mandatperioder (till 2034)** för att underlätta den gröna omställningen med särskilt fokus på förlängning och förbättring av *Tillfälliga kris- och omställningsramverket, TCTF, grundundantagsförordningen, GBER, och klimat-, miljö- och energiriktlinjerna, CEEAG*. Överväg högre trösklar för statsstöd och enklare godkännandeprocesser.
3. **Alla andra statsstödsriktlinjer** ses över utifrån samma målsättning som ovan. Riktlinjerna om stöd till flygplatser och flygbolag måste ändras mot flyg- och utsläppsminskningar.
4. **Införa motkrav** till mottagarna av stöd avseende miljöhänsyn, sociala villkor och ekonomisk redlighet.
5. **Principen om förorenaren betalar** måste få ett tydligt genomslag i allt statsstöd med syfte att fasa ut de miljöskadliga subventionerna.
6. **Förenkla processer kring statsstöd i medlemsstaterna.** Kommuner och regioner ska kunna ha direktkontakt med EU-kommissionen för att få underhandsinformation i statsstödsfrågor. Kommissionen måste hålla på tidsgränsen två månader för godkännande av ansökningar.
7. **Samhällstjänster som hyror, tågresor, elpriser och andra samhällstjänster ska kunna erbjudas till självkostnadspris** genom ett generellt undantag i GBER och i *SGEI Services of General Economic Interest*.
8. **Alla krav på att offentlig sektor måste efterlikna marknaden ska slopas.** Det innebär exempelvis att allmännyttiga bostadsbolag inte ska behöva drivas med affärsmässiga principer, något som kan leda till fler och billigare hyresrätter.
9. **Offentligt ägda bolag** som agerar inom ett sammanhang som i första hand är lokalt; kraftvärmeverk, hamnar, tågbolag, kommunala vatten- och avloppsbolag, kommunala parkeringsbolag etc ska vara undantagna från statsstödsförbudet så länge de agerar inom sitt uppdragsområde.
10. **Offentligt ägda bolag ska tillåtas korsfinansiera sin verksamhet.**

Klimatkrisen fordrar politisk handling

Översvämningarna i Valencia i somras orsakade över 200 dödsfall och en enorm förstörelse. I södra Europa härjade återigen skogsbränder och Sveriges tidigare högsta punkt Kebnekaises sydtopp minskade med tre meter bara i år. Även 2024 blev ett år av extremväder i Europa och kommer att gå till historien som det hetaste någonsin, varmare än 2023 som då var det varmaste. Därmed har varmere rekord noterats nästan varje år de senaste två decennierna. Ungefär 50 000 européer avlider numera varje år som följd av extrem värme. Lägg därtill luftföroreningar och buller och vi talar om hundratusentals europeiska medborgare som dör i förtid på grund av klimatkrisen och andra miljöföroreningar. I fattiga länder är situationen än mer akut, bland annat som en följd av Europas och resten av den rika världens överkonsumtion och utsläpp.

Det är inte tu tal om att vår civilisation står inför ett existentiellt hot. En ständigt varmare planet kommer att göra allt större delar av vår jord obeboelig. Krig och miljontals klimatflyktingar är att vänta när klimatkrisen fördjupas. Uppgiften måste vara att se till att utsläppen minskar i den takt som behövs och att omställningen i sig blir effektiv och rättvis.

För att komma upp i de investeringsnivåer som krävs för att nå EU:s klimat- och miljömål inom Fit for 55, och för att omställningen ska kunna göras på ett strukturerat sätt, fordras ett stort offentligt engagemang, både finansiellt och politiskt. I dagsläget är det svårt att mobilisera de nödvändiga resurserna och det politiska agerandet. Medlemsstater som vill agera för klimatet begränsas eller stoppas helt av EU:s fördragsstadgade förbud mot statligt stöd. Som rapporten visar handlar det om biogas som måste beskattas som den fossila, stoppade nattågslinjer, begränsade klimatrenoveringar av bostäder, fördröjda investeringar i industrins omställning och att offentlig sektor tvingas agera som marknadsaktör med kortsiktig avkastning som mål istället för som klimatomställare. Dessutom har EUs statsstödsregelverk i decennier lappats och lagats och nu blivit så komplicerat att svenska kommuner väljer andra lösningar än att försöka få ett statligt stöd beviljat.

På andra sidan Atlanten är det inte lika komplicerat. USA lanserade klimatinvesteringspaketet Inflation Reduction Act (IRA) för drygt två år sedan, och det har hittills fallit mycket väl ut. EU har försökt matcha detta på olika sätt. Men EUs åtgärder är av tillfällig karaktär och EU:s strikta regler kring statsstöd och konkurrens gör att det är svårt för politiker och företag i medlemsstaterna att veta vad man får och inte får göra. Därutöver ställer EU få sociala eller miljömässiga motkrav när man väl beviljar statliga stöd.

Glädjande nog har den nya EU-kommissionen utfärdat målsättningen om att lansera en ren industrigiv, Clean Industrial Deal, redan inom de första 100 dagarna och inom ramen för detta också reformera statsstödsreglerna så att de underlättar den gröna omställningen.¹ Den här rapporten är ett konstruktivt inlägg till den processen och ger förslag på hur statsstödsregelverket bör reformeras för att frigöra nödvändigt kapital och policyutrymme för den gröna omställningen.

¹ Se sid 8 i European Commission, *Europe's Choice – Political Guidelines for the Next European Commission 2024-2029*.

Stora investeringar nödvändiga

EU-kommissionen uppskattar att det behövs ytterligare 520 miljarder euro årligen det kommande decenniet för att uppnå målen inom den gröna given, och därutöver 125 miljarder ytterligare för att stärka EU27s digitalisering.² I den uppmärksammade rapporten ”The Future of European Competitiveness” (2024) från tidigare ECB-chefen **Mario Draghi** menar Draghi att det krävs 750 till 800 miljarder euro ytterligare per år i investeringar för den gröna omställningen och digitalisering. Andra analyser har landat i ungefär samma härad.³ Oavsett om det är 520+125 eller 800 miljarder euro, är det förstås mycket stora summor, och dessutom pengar som ska adderas utöver redan inmutade investeringar. 800 miljarder euro motsvarar knappt fem procent av EU-ländernas samlade BNP, och skulle de volymerna nå skulle EU närma sig investeringsnivåer motsvarande 1970-talets. Men investeringar kan både komma från privata och offentliga plånböcker. Inom EU går det vanligtvis fem euro på varje offentligt investerad euro när konventionella investeringar görs.⁴ Gällande den gröna omställningen, och givet att vi vill styra utvecklingen åt rätt håll, kan vi utgå från att det offentliga bidraget kommer att behöva bli större än vid vanliga kommersiella investeringar. Men pengarna behöver nödvändigtvis inte vara den största utmaningen. Som vi ska se, spenderade EU-länderna gemensamt drygt 300 miljarder euro årligen i statliga stöd på pandemiåtgärder åren 2020 och 2021. Men en stor skillnad mellan coronapengarna och det som behöver göras nu är att de pengarna syftade till att kortsiktigt rädda företag, myndigheter och privatpersoner från att gå under, medan klimatinvesteringarna handlar om att investera oss ur en mycket mer långsiktig kris.

Att rusta sig för framtiden handlar också om att bygga mer motståndskraftiga samhällen, som står stadigt även i oroliga tider. En uppenbar risk är att Europa sätter höga mål om nettonollutsläpp men saknar verktygen för att uppnå dem. Idag är Sverige och EU till stor del helt beroende av världens största diktatur, Kina, för att klara av den gröna omställningen. Vår egen förmåga att producera solceller, batterier, elbilar och vindkraftsturbiner är förskräckande låg. Och då ska man komma ihåg att Europa var ledande inom flera av dessa områden bara för lite drygt ett decennium sedan. Att göra Europa mindre beroende av omvärlden, i synnerhet Kina, borde vara en självklar del i EU:s klimatomställning. Som bilden nedan visar dominerar Kina stort inom tillverkningen av grön teknologi.

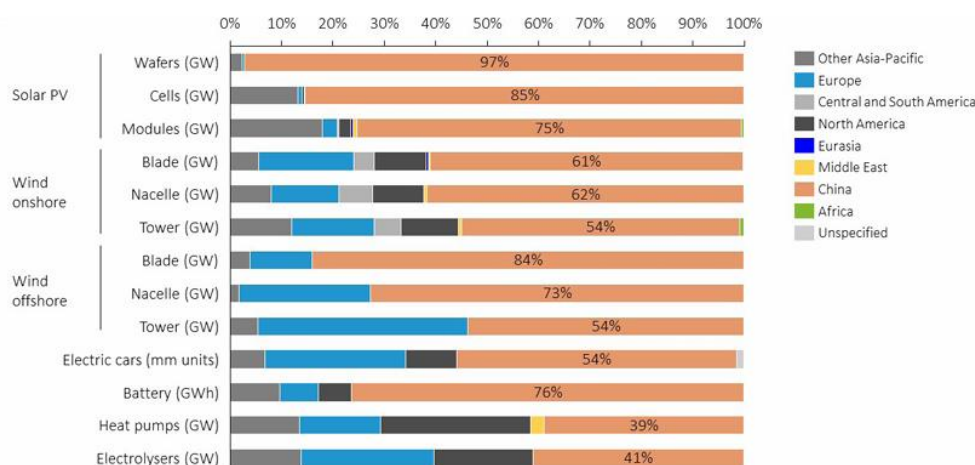
² Pressmeddelande från EU-kommissionen, 2/3-22

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_22_1467/IP_22_1467_EN.pdf

³ Se ex vis McKinsey (2020) som talar om 800 miljarder Euro per år fram till 2050 för att uppnå EU:s mål om nettonollutsläpp till 2050.

⁴ Draghi (2024), s 59.

FIGURE 7
Clean technology manufacturing capacity by region
%, 2021

Source: European Commission, 2024. Based on IEA, Bruegel.

Källa, Draghi, s 42

EUs gröna giv och målen inom *Fit for 55* om att minska utsläppen med minst 55 procent till 2030 har inte följts upp med en tillräckligt effektiv industripolitik för att tillverka det som behövs för den här gröna omställningen. De två största konkurrenterna till EU, Kina och USA, har varit mer framgångsrika i att bygga upp inhemska tillverkningsindustrier för nettonollteknik. Enligt Draghirapporten drabbas EU-länderna av att USA och Kina subventionerar sina gröna industrier mycket mer samt att EU självt har ett snålare och mer fragmentiserat stödsystem för den gröna omställningen: ”EU:s finansiella stödsystem förblir splittrat mellan olika program, kännetecknat av högre komplexitet och längre ledtider, och utesluter generellt driftskostnader där kostnadsgapen är som störst.” Draghi konstaterar vidare att EU:s stöd till tillverkningsindustrin är ”fem till tio gånger mindre generöst än det under IRA” [mina översättningar], (s 43).

EU har försökt att svara på IRA och konkurrensen från Kina genom olika initiativ. Tydligast genom lagen *Net-Zero Industry Act* (NZIA) som sätter upp målsättningar för europeisk tillverkning av nettonollprodukter som solpaneler, batterier och vindturbiner, förändringar i statsstödsreglerna (som vi snart ska se) samt samordning av olika EU-fonder, till exempel pandemiåterhämtningsfonden *Recovery and Resilience Facility* och den uttalade klimatfonden *Innovationsfonden*.

Även om EU inte säger det uttryckligt, kan lagarna om *Forced Labour Regulation*, som förbjuder försäljning av alla produkter som gjorts med tvångsarbete och *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD), som ställer krav på ansvar och spårbarhet i hela leverantörskedjan ses som riktade mot Kina. Men förbudet mot tvångsarbetsprodukter är krångligt utformat och träder i kraft först om tre år och CSDDD har visserligen redan börjat gälla, men innehåller inte tydliga förbud mot Kinas sociala och miljömässiga dumpning. Gällande NZIA har den ingen egen budget, utan pengar ska komma från redan befintliga anslag samt att lagen förlitar sig till stor del på marknadsåtgärder som offentlig upphandling av de nettonollprodukter som lagen säger sig vill främja. Angående anslagen som behövs för NZIA är de i sin tur redan uppboundna till annat. Att öka EU:s budget är svårt – och kanske

inte heller önskvärt. Däremot finns pengar hos medlemsstaterna, och det är också värt att minnas att EU27 står för 50 gånger större utgifter än EU självt. **Det är alltså hos medlemsstaterna pengarna finns och där det borde gå enklast att mobilisera kapital. Men hur lätt är det egentligen för medlemsstaterna att rulla ut det kapital som behövs för omställningen?**

Statsstödsförbudet – fördröjer, försvårar och förbjuder åtgärder för omställningen

En av de största utmaningarna för de som vill få till stånd en offentligt driven klimatomställning är osäkerheten kring vad EU tillåter staten att göra på det ekonomiska området. Inför större satsningar kommer alla större aktörer inom EU att behöva förhålla sig till EU:s regelverk för att skydda den inre marknaden. I EU är det inskrivet i fördraget att statligt stöd är förbjudet, och har så varit sedan Romfördraget 1957. I artikel 107 står det att: ”*stöd som ges av en medlemsstat eller med hjälp av statliga medel, av vilket slag det än är, [är] oförenligt med den inre marknaden*”. För att förstå hur statsstödsförbudet ska fungera i praktiken har EU producerat hundratals sidor lagtexter och riktlinjer kring hur statsstödsförbudet ska uttolkas.

I Sverige har statsstödsförbudet översatts till nationell lag i form av statsstödslagen (2013:388)⁵. Den svenska regeringen har en flik på sin hemsida där de försöker med enkla ord förklara vad EU:s statsstödsförbud handlar om. Den som läser vad som står där ser att det handlar om en omfattande tolkning av förbudet där i princip allt som rör offentlig finansiering kan utgöra olovligt statligt stöd. Som exempel nämner regeringen offentliga bidrag, lån, kreditgarantier, hyresnedsättningar, reducerade avgifter eller skatter eller icke-marknadsmässiga avkastningskrav på offentliga bolag. Regeringen konstaterar vidare att offentlig sektor liksom ideella aktörer kan bedriva ekonomisk verksamhet och därmed vara i tasselmarkerna för statligt stöd. Hur ska man då veta vad som är lagligt respektive inte lagligt stöd? Regeringen ger egentligen ingen tydlig vägledning utan konstaterar att även offentliga aktörer kan bedriva ekonomisk verksamhet som EU kan klassa som olovligt statligt stöd. Regeringen avslutar resonemanget med: ”*I samtliga fall måste alltid en individuell bedömning göras.*”⁶ Med andra ord; så gott som allt som emanerar från det offentliga – och mycket mer därtill – kan klassas som olovligt statsstöd, och det går ändå inte att ge klart besked på förhand. Det ska visa sig att det är just dessa bedömningar som är ett av huvudproblemen när det handlar om EU:s statsstödsregler. **Trots hundratals sidor juridisk/politisk EU-text samt tolkningar på nationell nivå är det helt enkelt inte klart utrett vad en medlemsstat får göra och inte.**

Eftersom ett allomfattande förbud mot statligt stöd skulle omöjliggöra en stor del av den offentliga sektorns verksamhet finns ett betydande antal undantag kopplade till det generella statsstödsförbudet. I Artikel 109 i EU-fördraget står det att ministerrådet (läs: EU:s regeringar) kan besluta om undantag från statsstödsförbudet. Grundhållningen är alltså ett förbud, men undantag kan meddelas. EU:s fördrag kallas ”Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt” och är att jämföra med nationalstaters grundlagar. I EU är fördraget överordnat nationalstaternas grundlagar och all annan lagstiftning. Det innebär att statsstödsförbudets ställning i fördraget nästan alltid överordnas det som sägs i EU-lagar som förordningar och direktiv, för att inte nämna lagstiftning på nationell nivå. Det är ytterst upp till EU-kommissionen att övervaka att statsstödsförbudet efterföljs och att möjliggöra för undantag när det är påkallat. Som sista instans finns EU domstolen som slutgiltigt fastställer vad som gäller. Domstolen har vid flertalet tillfällen kört över både medlemsstater och EU-kommissionen i statsstödsärenden.

⁵ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2013388-om-tillampning-av-europeiska_sfs-2013-388/

⁶ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/naringspolitik/statsstod/>

Domstolens beslut är med andra ord det som trumfar allt annat, och besluten blir på så vis prejudicerande och kan ses som en uttolkning av EU:s statsstödsregler.

Några områden i fördraget är alltså undantagna från statsstödsreglerna, till exempel åtgärder för att motverka naturkatastrofer, stöd av social karaktär och för att avhjälpa allvarliga ekonomiska kriser. Därutöver har EU beslutat om att undanta ett ytterligare antal områden från statsstödsförbudet, vilka finns listade i den allmänna grundundantagsförordningen, på engelska kallat *General Block Exemption Regulation*, GBER⁷. Stöd av mindre ekonomisk betydelse är också undantagna. Den formen av stöd sorterar under *de minimis*förordningen, och hamnar där om subventionen ligger på max 300 000 euro till en stödmottagare under en treårsperiod. Stöd till vissa tjänster inom offentlig sektor (vanligtvis tolkat som sådana som inte kan utföras av marknaden) kan ges, undantag under det som på engelska kallas *Services of General Economic Interest*, SGEI. Det mesta av verksamheter inom jordbruk och fiskeri är också undantagna från statsstödsreglerna, där finns som bekant väldigt stora offentliga subventioner. Generellt gällande för dessa undantag är att stöd kan ges utan att invänta godkännande från EU-kommissionen, men alla stöd måste emellertid rapporteras till kommissionen. Har fel begåtts ska den som lämnat stödet återkräva detta, med ränta. Kommissionen kan också utdöma kännbara böter samt driva rättsliga processer mot medlemsstater som inte följer statsstödsreglerna. Proceduren för hur det ska gå till i Sverige finns i tidigare nämnda statsstödslagen.

Utöver ovan nämnda undantag kan EU även ta fram riktlinjer för statsstöd. De är uttolkningar av statsstödsförbudet och fungerar i praktiken som svenska myndighetsföreskrifter. I dagsläget finns elva riktlinjer på områden som flyg, järnväg, bredband och miljö (CEEAG). Ministerrådet kan också, efter förslag från kommissionen, besluta om temporära undantag för statsstödsreglerna, något man har gjort vid ett antal tillfällen. Gällande grundundantagsförordningen och miljöriktlinjerna är det ingalunda några tydliga undantag, utan de är formulerade som långa detaljerade instruktioner. Gruppundantagsförordningen (GBER) ändrades senast 2023 och omfattar nu 16 ämnesområden, varav ”miljöskydd” är ett. Innan coronapandemin och Rysslands krig mot Ukraina (då många avsteg mot statsstödsreglerna gjorts, som vi snart ska se) beviljades den största delen av statsstöden med hänvisning till GBER. Många av de svenska klimatstöden har anmälts till EU som statsstöd och fått godkännande under GBER. Men den som trodde att det bara handlar om att hänvisa till ett undantag och sedan kunna betala ut det statliga stödet misstar sig. GBER är inte ett enda undantag utan en lång uppsättning detaljerade föreskrifter omfattande 59 artiklar (med tillhörande underartiklar) på totalt 187 sidor där det i detalj förklaras hur ett eventuellt statligt stöd får utformas och med vilka storleksbegränsningar.

Under 2023 gjordes en relativt omfattande förändring av GBER för att underlätta investeringar inom miljö och klimat. Generellt sett höjdes taken på flera områden för när ett stöd måste få ett godkännande från EU, till exempel produktion av förnybar energi och energieffektiviseringsåtgärder i byggnader. Detaljer i godkännandeprocesserna har också ändrats så att miljösubventioner ska kunna beviljas mer och snabbare. Men ändringarna är tillfälliga och gäller bara till och med 2026. GBER kan ses som ett försök till att hitta en balans mellan ett upprätthållande av konkurrens på EU:s inre marknad och uppnåendet av politiskt uppsatta mål, men fortfarande finns det en slagsida för det förstnämnda.⁸ En

⁷ Den senaste versionen finns här: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0651-20230701>

⁸ Exempelvis nämns ”konkurrens” 59 och ”marknad” hela 172 gånger i GBER, medan ”miljöskydd” nämns endast 25 och ”klimat” 20 gånger.

återkommande lösning på dilemmat marknad versus miljö i GBER är att tillåta statsstöd förutsatt att det ges efter att ett *konkurrensutsatt anbudsförfarande* har genomförts. Konkurrensutsatta anbudsförfaranden – i Sverige, oftast i form av offentlig upphandling – är inte alltid enkla; det finns kanske inte tillräckligt antal aktörer som vill lämna bud, budgivare som förlorar har i Sverige rätt att överklaga, den som lägger det *lägsta* budget vinner oftast, men det behöver inte betyda det *bästa* budet. Dessutom är det tidsödande och kostsamt att organisera offentliga upphandlingar. Risken är att det blir utdragna processer med mer fokus på att försöka skapa en marknad än att snabbt få en investering till stånd.

Riktlinjerna för klimat, miljö och energi (CEEAG) ändrades senast 2022 med syftet att de bättre skulle stämma överens med EUs målsättningar inom den europeiska gröna given. Några av nyheterna med reformen var att fler områden nu täcks av riktlinjerna, varför statligt stöd kan möjliggöras, exempelvis till hållbar mobilitet, biologisk mångfald och teknik som kan bidra till den gröna omställningen. Riktlinjerna innebär också att det ska bli enklare att få statsstöd beviljat till exempel genom förenklade krav på bakgrundsanalyser om väntad marknadspåverkan. Därutöver har krav på offentliga samråd införts för större miljöprojekt. Men, även om syftet är att uppvärdera miljöhänsynen gentemot konkurrens är det inte uppenbart att det blivit så mycket lättare att underlätta för miljö- och klimatinvesteringar. Under framtagandet av de nya reglerna var den europeiska miljörelsen mycket kritisk. En stor invändning var att stöd till förnybar energi numera måste, precis som i GBER, konkurrensutsättas, vanligtvis genom ett konkurrensutsatt anbudsförfarande. Tidigare framgångsrika stödsystem som de tyska inmatningstariffernas garantipris har med dessa riktlinjer om inte omöjliggjorts, så i alla fall kraftigt försvårats.⁹ Även om det finns referenser till principen om att förorenaren ska betala finns principen inte tydligt integrerad i riktlinjerna, medan kraven på att inte skapa negativa effekter på konkurrens och handel är tydligt uttryckt som en målsättning, och återkommer mängder av gånger i riktlinjerna¹⁰. Men oavsett dessa invändningar utgör CEEAG viktiga riktlinjer eftersom de kan användas för att underlätta för offentliga miljöinvesteringar.

Statsstöd och den svenska omställningen

Hur har det då fungerat att få statligt stöd godkänt för den gröna omställningen i Sverige? Klimatklivet inrättades 2015 av dåvarande S-MP-regeringen som ett sätt att underlätta investeringar i klimatomställningen. Den nuvarande borgerliga regeringen har visserligen nyligen sänkt stödramen till Klimatklivet, men som åtgärd finns den kvar, och har vid upprepade tillfällen blivit godkänd som statsstöd från EU. Regeringen anmälde i januari 2024 senast Klimatklivet till EU-kommissionen som ett statsstödsundantag under GBER (SA.111803). Efter fem månader fick man ansökan godkänd som ett statligt stöd villkorat mot inte mindre än 16 olika artiklar i undantagsförordningen. Vidare blev ansökan godkänd under förutsättningen att regeringen redovisar hur Klimatklivet påverkar handeln och konkurrensen.

⁹ I Artikel 215 i CEEAG ställs krav på konkurrensutsatt anbudsförfarande: ”Where the aid is granted following a competitive bidding process conducted in accordance with the criteria in points 48 and 49, the aid amount is considered proportionate.” I det här sammanhanget är det också rimligt att tänka sig att EU kommer att motsätta sig svenska regeringens förslag till finansiering av ny kärnkraft, som bl a att baserat på just ett garantipris på 80 öre kwh under 40 års tid.

¹⁰ Referenser till ”snedvridning av konkurrens/marknad” återkommer 47 gånger i CEEAG.

Det skriver EU-kommissionen i sitt godkännande till svenska regeringen.¹¹ Så, trots att det finns möjlighet till undantag och klimatområdet ska vara prioriterat godkänns stöd som Klimatklivet först efter lång granskning och med flera förbehåll. Dessutom handlar det här om en åtgärd som funnits i svenska regeringars budgetar i närmare tio år, och man kan tycka att EU inte ska behöva nagelfara detta i detalj igen.

Att det är svårt att få offentliga medel för klimatsatsningar godkända från EU vittnar också ett antal aktörer inom den gröna omställningen om.. Det till hälften kommunalt ägda energibolaget Stockholm Exergi fick lägga mycket arbete på att få sin ansökan till EU om stöd för koldioxidlagring, bio-CCS, godkänd från EU-kommissionen.¹² VD **Anders Egelrud** skriver i ett svar till undertecknad att EUs höga kravställningar samt byråkratin gör att målet om utsläppsminskningar riskerar att bli sekundärt: ”*Det blir viktigare att undvika en eventuell konkurrensnedvridning än skapa förutsättningar för själva måluppfyllnaden*”. Gällande koldioxidlagringen kräver EU – av statsstödsdskäl – att Stockholms Exergi och eventuellt andra aktörer deltar i en s k omvänd auktion där de aktörer som kan erbjuda tjänsten koldioxidlagring till lägsta pris kan få finansiering. Energimyndigheten ansvarar för den omvända auktionen och har fått den beviljad från EU som ett statligt stöd. Omvända auktioner har sällan tillämpats i Sverige och kräver en omfattande administration. Bara ansökningsprocessen till kommissionen tog formellt sett över ett år, trots att kommissionen, i enlighet med den s k *procedurförordningen*, ska ge svar inom två månader om en ansökan om statsstöd. Men i praktiken tog det ännu längre tid eftersom ansökan först skickades in efter ett noggrant förarbete, inklusive underhandskontakten med EU-kommissionen. Att sedan utforma auktionen i Sverige kommer att bli en omständlig affär. Ett enklare sätt hade förstås varit att staten i form av till exempel Energimyndigheten helt enkelt hade fått delat ut subventioner direkt till de CCS-verksamheter som man tror mest på, men det hade alltså varit i strid med rådande statsstödsregler.¹³

Ett annat exempel på att det krävs mycket jobb för att få statligt stöd godkänt för en grön investering är svenska H2 Green Steel, numera Stegra, som arbetade i hela tre år med att få sin offentliga finansiering godkänd som statsstöd och fick komplettera sin ansökan ett tiotal gånger innan företaget i juni i år beviljades 1,2 miljarder kronor från Industriklivet. EU har också godkänt ytterligare 1,65 miljarder kronor från Klimatklivet (även det som ett statsstöd), men de pengarna har ännu inte beviljats av svenska Naturvårdsverket. Den utdragna förseningen och kompletteringarna handlade till stor del om säkerställande om att EU:s konkurrensregler skulle följas korrekt. EU-kommissionen har dessutom skickat vidare 180 uppföljningspunkter till Stegra, där den sista ska stämmas av så sent som 2047.¹⁴

En annan aktör som sökt statligt stöd är svenska solenergibolaget Midsummer, som beviljades ett delstöd från EUs innovationsfond och hoppades få ytterligare täckning från svenska Industriklivet för byggandet av en ny fabrik i Flen för tillverkning av tunnfilmssolceller. Men Energimyndigheten avslag deras ansökan med motiveringen att de

¹¹ Så här lyder det: ”Som kommissionen förklarade i [skäl 8](#) i den allmänna gruppundtagsförordningen krävs utvärdering av stora stödordningar mot bakgrund av ”stora stödordningars större potential att påverka handel och konkurrens”.” S 14 i https://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases1/202425/SA_111803_39.pdf

¹² Stödet omfattar både 180 miljoner euro i stöd från EUs innovationsfond samt en trolig medverkan i den omvända auktionen för bio-CCS.

¹³ Den omvända auktionen godkändes 2/7-24 som Reversed auction for state aid for biogenic CCS State Aid med ärendenamnet SA.107009. Regeringen har anslagit 36 miljarder kronor till omvänd auktion för bio-CCS för perioden 2026-2046. Mer info: <https://www.energimyndigheten.se/klimat/ccs/statligt-stod-for-bio-ccs/>

¹⁴ Utöver stödet från Industriklivet och de förväntade pengarna från Klimatklivet har Stegra också beviljats 250 miljoner euro från EUs innovationsfond.

endast kan bevilja stöd till processer som minskar industrins egna utsläpp och inte till att tillverka produkter som gör det. Men en sådan tolkning av regelverket görs inte i Italien där Midsummer totalt sett fått 240 miljoner kronor beviljade i italienska statliga medel för byggandet av en liknande fabrik i Bari, i södra Italien. ”Det är beklagligt att Energimyndigheten gör en sådan tolkning av regelverket. Nu bygger vi vår fabrik i Italien istället. Tyvärr har både Sveriges och EUs ovilja att stödja nya grön teknikföretag lett till att många företag inom den europeiska solcellsindustrin har antingen gått i konkurs eller flyttat”, säger **Erik Olsson**, chef för företagsutveckling hos Midsummer.

Det finns dessutom exempel på att EUs statsstödsregler inte bara är komplicerade, utan också att de lett till begränsningar och rena stopp för viktiga miljöreformer i Sverige. I Sverige har försöken att främja förnybara drivmedel med skattereduktioner varit en långkörare. EU har endast tillåtit detta som en tillfällig åtgärd med argumentet att Sverige inte får främja en enskild energikälla framför en annan, det vill säga det förnybara får inte belönas på bekostnad av det fossila. För några år sedan dömde EU-domstolen ut kommissionens tillfälliga beviljanden av undantag för skattenedsättningen av biogas i Sverige varpå kommissionen 2024 inledde formell utredning mot detta. Lite senare i år kom EU-kommissionen emellertid till slut fram till att det svenska stödet för biogas var nödvändigt av miljöskäl och därför i linje med tidigare nämnda CEEAG och proportionerligt i så måtto att priset efter subventionen inte skiljer sig nämnvärt från fossilgasen som finns på marknaden.¹⁵ På grund av osäkerheterna och inför hotet om dryga böter har Sverige nu återinfört normal energiskatt på biogas och den beskattas numera på samma sätt som fossilgas, vilket har förstört en stor del av denna förnybara energikälla. Enligt information från regeringen analyserar de för närvarande villkoren i den nya EU-beskedet. Oavsett om de landar i en ny skattenedsättning för biogas i framtiden har redan en betydande del av biogasverksamheten redan slagits ut i Sverige.

En annan fråga rör vindkraften där den allmänna uppfattningen är att staten behöver stå för kostnaden för anslutningen för den havsbaserade vindkraften. Dessvärre har regeringen sagt nej till det, men en bred opinion trycker på för att en förändring ska komma till stånd. Men om det skulle ske vet vi ändå inte om regeringen får tillåtelse från Bryssel för att bekosta elkablarna till havs. Energimyndigheten har gjort bedömningen att en sådan åtgärd skulle vara i strid med statsstödsregelverket.¹⁶ Det är möjligt att det går att hitta lösningar för detta, till exempel genom att ett anbudsförfarande som bjuder in andra aktörer öppnas eller att det sätts tydliga begränsningar för omfattningen av stödet. Oavsett vilken skulle det bli mycket sämre, inte minst mer tidsödande, än att staten – genom Svenska Kraftnät – tar på sig hela ansvaret för att ansluta vindkraftsparken.

Statens satsningar på laddinfrastruktur har inte heller gått helt smärtfritt förbi. Trots att utbyggnad av laddstolpar är ett uttalat EU-mål har det funnits osäkerhet kring om och med hur mycket staten har kunnat få finansiera utbyggnaden. Den tidigare energiministern **Anders Ygeman** (S) varnade 2021 för att EU:s statsstödsregler helt kan stoppa utbyggnaden av laddstolpar.¹⁷ Nu har Sverige ett marknadsdrivet utbyggnadssystem för laddinfrastruktur som är anmält till EU som statsstöd och godkänts men med tydliga finansiella avgränsningar. Processen att få frågan i hamn har inte varit helt enkel. Utbyggnaden görs inte i egen regi utan är tänkt att skötas av marknadsaktörer som får upp till 50 procent i statsbidrag för

¹⁵ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_5426

¹⁶ S 2 i tilläggsuppdraget till utredningen ”Slopade anslutningskostnader för havsbaserad vindkraft”, ER 2018:06.

¹⁷ Sveriges Radio 19/5-21.

utbyggnaden. Resultatet har så här långt inneburit en långsam och fragmentiserad utplacering av laddstolpar där det snarare passar de installerande företagen och inte resenärerna.

Ett ytterligare exempel på hur statsstödsregelverket försvårar omställningen är möjligheten att satsa på tågtransporter. EU har mål för att både öka transporterna av personer och gods på järnväg. För godset slår EU:s godsstrategi fast målsättningen att fördubbla godstransporterna på järnväg till 2050. Men järnvägsinfrastruktur är ett system som inte är starkare än sin svagaste länk, och EU:s statsstödsregler försvårar stärkandet av alla länkar. EU:s statsstödsregler diskriminerar också järnvägen när de kräver att järnvägsoperatörerna ska betala fullt ut för det transportarbete de utför, vilket innebär att EU:s medlemsstater tar ut så kallad banavgift för varje kilometer som SJ, Green Cargo eller annan operatör trafikerar järnvägen. Avgifterna gör att biljettpriser för persontransporter går upp och att det blir dyrare att transportera gods på järnväg i relation till väg. Något motsvarande krav finns inte för köra på väg eller för flyget (som tvärt om är kraftigt subventionerat).¹⁸ I Sverige har Trafikverket försökt att hålla nere banavgifterna för godstransporter på järnväg så länge som möjligt, men har nu fått ett föreläggande från Transportstyrelsen som, med stöd i EU:s konkurrensregler och statsstödsregler, kräver att banavgifterna höjs. ”Här blir det en subvention som inte är tillåten”, motiverar Transportstyrelsen sitt agerande för höjda banavgifter.¹⁹

Som nämnt är tågtransporter beroende av en fungerande järnvägsinfrastruktur där alla länkar koordineras. Tågbranschen var en av de värst drabbade sektorerna under pandemin och tappade 54 miljarder euro i biljettintäkter.²⁰ Medlemsstaterna ansökte hos EU i olika utsträckning för att kompensera för det stora tappet, men inget land kunde få ge större bidrag än 50 procent av de förlorade intäkterna. Skälet var att EU:s statsstödsregler fordrar att medlemsstaterna detaljerat visar upp att det tänkta stödet är nödvändigt och proportionerligt, särskilt om stödet överstiger 50 procent av kostnaderna. Det här skapar onödigt mycket pappersarbete samt att medlemsstaterna medvetet håller nere statsstödsanspråken för att inte fastna i Brysselbyråkratin. Det hävdar den europeiska järnvägsbranschorganisationen *Community of European Railways and Infrastructure Companies*, CER, som gått igenom medlemsländernas statsstöd till järnvägsbranschen under pandemin.²¹ CER menar också att EU:s riktlinjer för statligt järnvägsstöd inte är anpassade till vertikalt integrerade statliga järnvägsföretag och att bidrag omöjliggörs eller försvåras när skärningspunkten mellan kommersiell trafik (då det inte får ges bidrag) och offentligt driven (då det är lättare att få) inte är tydlig. Ett annat problem för järnvägsbranschen är statsstödsregelverkets principiella invändning mot så kallad korsfinansiering.²² Privata vertikalt integrerade företag kan dra nytta av att kontrollera hela värdekedjan i en bransch och kompensera förluster inom en enhet med överskott inom en annan enligt principen det man förlorat på gungorna tar man igen på karusellerna. Men för statliga bolag bedöms korsfinansiering vara ett olovligt statsstöd. Det gör att tyska Deutsche Bahn inte får föra över pengar från persontrafiken till godssektorn, trots att det är samma företag. I Sverige skulle det underlätta mycket för statliga Postnord om

¹⁸ Flera EU-länder, dock inte Sverige, har emellertid infört vägavgifter/kilometerskatter för lastbilstransporter för att internalisera vägtransporternas miljöpåverkan.

¹⁹ Transportstyrelsen (2022)

²⁰ Community of European Railways and Infrastructure Companies (2023-07-03)

²¹ Community of European Railways and Infrastructure Companies (2023-09-18)

²² Se mer om hur korsfinansiering begränsas resp förbjuds i statsstödsregelverket i EU-kommissionens riktlinjer “Notice on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union” stycke 188 samt 206 och 212.

den lönsamma pakethantering kunde få kompensera för tappade intäkter inom brevverksamheten, men det skulle vara i strid med statsstödsreglerna. Detta gör att Postnord istället måste höja sina porton eller försämra servicen.²³ Att inte kunna dra nytta av skalfördelar utan istället tvingas stycka upp verksamhet till kvasiorganisationer blir en kraftig kringsskäring av offentliga bolags verksamheter, och därmed i längden svårt att upprätthålla en fullgod service som möjliggör hållbarare lösningar.

EU:s statsstödsregler har också försvårat för utbyggnaden av nattågstrafik både i Sverige och från Sverige ut i Europa. Trots att Trafikverket utredde frågan och regeringen i 2021 års budget anslog 300 miljoner kronor för att få i gång nattågstrafik bland annat mellan Malmö och Bryssel stoppades projektet på perrongen främst efter tyska protester eftersom tågen skulle finansieras delvis med statligt stöd. Liknande problem finns på hemmaplan med nattåg inom Sverige. Fram till 2000 körde SJ nattåg från södra Sverige och upp till olika destinationer i Norrland. I och med avregleringen av persontrafiken, pådrivet av EU, får inte svenska staten gynna sitt eget tågbolag.²⁴ Trafikverket upphandlar därför nattågstrafiken, och sedan år 2000 har olika aktörer vunnit kontrakten. 2020 vann norska statens tågbolag Vy nattågstrafiken till övre Norrland i något som de flesta var överens om var ett underbud. Mycket riktigt har Vy nu avslutat trafiken av ekonomiska skäl varför SJ har ålagts att ta över den igen med ekonomiskt stöd från Trafikverket. En bättre lösning hade varit att satsa långsiktigt på nattågen och i Sveriges fall låta SJ ansvara för trafiken med statligt stöd utan upphackningar i korta upphandlingsperioder. På de få sträckor där det redan finns nattåg (till exempel Snälltågets Stockholm-Berlin under semestertid och från Hamburg till Schweiz/Österrike, med ÖBB) skulle man kunna avstå från subventioner, alternativt ge likartat bidrag till alla aktörer. **För att få ett välfungerande och effektivt nät av nattåg i Europa samt överflytt av gods till järnväg fordras en reform av statsstödsreglerna, precis som föreslaget av Belgiens tidigare transportminister Georges Gilkinet.**²⁵

Subventionerar flyget

Trots att det råder stor enighet om vikten av att resa mer med tåg underlättar EU i dagsläget för statliga subventioner till det klimatsämsta av färdmedel, flyget. Under pandemin var flyget en av de sektorer som tog emot mest stöd i förhållande till sin verksamhet. I Sverige fick flygbranschen 14 miljarder kronor i förmånliga lån och rena bidrag, jämfört med endast knappt en miljard till järnvägsbranschen,²⁶ trots att den senare var nästan lika illa drabbad.²⁷ Flygbolaget SAS fick miljardstöd i två omgångar medan helstatliga järnvägsbolaget SJ inte fick en krona i direkt stöd, trots att man gick back nästan två miljarder kronor under pandemin. I resten av Europa såg förhållandena ungefär likadana ut. Under pandemin subventionerade EU och dess medlemsstater flygbranschen med ungefär 25-30 miljarder

²³ Nu gör de både och; försämrad utdelning samt nya portohöjningar from 1 januari 2025 (till 22 kronor per brev).

²⁴ Subventioner är nödvändiga för att få till stånd en välfungerande nattågstrafik när det är mycket dyrare att bedriva nattagsverksamhet än dagsdito. Biljetterna kan endast säljas en gång (dagtid kan en biljett för en sittplats säljas flera gånger för en resrutt) och det är stora omkostnader för städning och underhåll. Men nattåg har stor fördelar när de kan konkurrera med flyget om längre sträckor; t ex genom att sova sig igenom långa sträckor och vakna upp utvilad mitt i stan.

²⁵ <https://www.railtech.com/policy/2021/09/30/belgian-minister-wants-ease-of-state-aid-rules-european-rail/>

²⁶ S 129 i Holm (2021)

²⁷ Här är de ordinarie subventionerna i form av skattebefriat bränsle, momsbefrielse på internationella flygresor, den lägsta momssatsen för inrikesflyg liksom löpande subventioner till vissa regionala flygplatser inte inräknade.

euro²⁸. **De omfattande subventionerna till flygindustrin har möjliggjorts av EUs särskilda riktlinjer om statligt stöd till flygbranschen från 2014²⁹**, riktlinjer som har kompletterats under pandemin och senast 2023 efter Rysslands krig i Ukraina. Utgångspunkten för riktlinjerna är att regionala flygplatser med max tre miljoner passagerare (bland svenska flygplatser har endast Arlanda mer än tre miljoner passagerare) ska kunna få driftsstöd. Driftsstöd är en kontroversiell stödform i EU:s värld, eftersom det implicerar att det är en verksamhet som inte kan stå på egna ben. Därför begränsades driftsstödet till de tio första åren. Eftersom reglerna kom till 2014 skulle stödet ha löpt ut 2024, men i de kompletterande riktlinjerna från 2023 förlängs stödet i ytterligare tre år till 2027. **I riktlinjerna från 2014 finns också möjlighet för medlemsstaterna att betala ut uppstartsstöd till flygplatser för att attrahera nya flygbolag och rutter³⁰**. EU-kommissionen konstaterar att med de nya bestämmelserna blir det fler flygplatser som kan få statsstöd: *“Under de nya reglerna, fler flygbolag kommer att kunna ta emot det stöd som de är berättigade till”* [min översättning].³¹ Lättare att få stöd syftande till mer flygtrafik, med andra ord. Det var inte järnvägsbranschens erfarenhet när de kommenterade det motsvarande statsstödsreglerna för sin bransch där de kritiserade att de vid varje ansökan om stöd måste bevisa att det är klimatsmart bättre att använda järnvägen jämfört med väg eller flyg. Några motsvarande villkor finns inte för flygindustrin. Faktum är att förutom ett allmänt villkor om att göra en miljökonsekvensutredning (”när det är lämpligt”, som det står i de nya riktlinjerna) finns inte ett enda motkrav avseende miljö eller klimat för att en flygplats ska kunna ta emot statliga subventioner. Dessutom tillåter de nya riktlinjerna fortsatta subventioner till flygindustrin i så måtto att flygbränslet fortsätter att vara skattebefriat och utrikesflyget är helt momsbefriat. Detta trots att principen om att förorenaren ska betala är inskriven i EU:s fördrag.³²

Bostäder med vinstkrav

Att kunna rusta upp bostäder och överlag bedriva en solidarisk bostadspolitik är en viktig komponent i en rättvis och effektiv klimatomställning. Tidigare bedrev de svenska allmännyttiga hyresbolagen sin verksamhet utifrån kommunallagens självkostnadsprincip, och utan krav på vinstavkastning. Men efter att privata fastighetsägare anklagat de offentliga bolagen för att bedriva verksamheter i strid med EU:s statsstödsregler infördes 2011 *Lagstiftning om allmännyttan*, även kallad *allbolagen*, som ett försök att kunna driva vidare allmännyttan utan att riskera att klandras av Bryssel. Allbolagen stipulerar att de

²⁸ Sammantaget stöd baserat på: <https://www.transportenvironment.org/articles/biggest-airline-polluters-received-biggest-bailouts-new-data-shows>

²⁹ Riktlinjer för statligt stöd till flygplatser och flygbolag 2014/C 99/03 Se mer om EUs policyer kring flygindustrin och statsstöd: <https://eur-lex.europa.eu/SV/legal-content/summary/state-aid-guidelines-on-aid-to-airports-and-airlines.html> och populärversion av 2014 års riktlinjer: <https://data.europa.eu/doi/10.2763/60138>

³⁰ Sid 3 i: European Commission, Directorate-General for Competition, New state aid rules for a competitive aviation industry, European Commission, 2014, <https://data.europa.eu/doi/10.2763/60138> “...simplified rules for start-up aid, to attract airlines to fly to new destinations and start using new and untested airports...”

³¹ Hela uttalandet lyder: “Under the old rules, only airlines at 18 airports in eight Member States received start-up aid for launching new routes and new schedules from those airports. Under the new rules, more airlines should be able to receive aid they are legitimately entitled to.”

³² Artikel 191, som är ansedd som fördragets tydligaste miljöförbehåll, i sin helhet lyder: ”Unionens miljöpolitik ska syfta till en hög skyddsnivå med beaktande av de skiftande förhållandena i unionens olika regioner. Den ska bygga på försiktighetsprincipen och principerna om att förebyggande åtgärder bör vidtas, att miljöskador i första hand bör åtgärdas vid källan samt att förorenaren ska betala.”

allmännyttiga bostadsbolagen måste bedriva verksamheten utifrån affärsmässiga principer, till exempel att ta ut hyror som inte skiljer sig väsentligt från marknadens. Därmed följer allmännyttan statsstödsregelverkets krav på marknadsmässighet. Som en följd av EU:s statsstödsregler får staten inte heller rikta stöd om renovering till de mest behövande aktörerna, till exempel till allmännyttans bostäder (där det idag finns över 100 000 lägenheter av akut behov av upprustning exempelvis i form av energieffektivisering). Det går visserligen sannolikt att lösa genom att designa ett stöd som till stor del gynnar allmännyttans bostadsbestånd. Men ett större problem med statsstödsreglerna är de begränsningar på stödnivåer som finns i GBER om energieffektiviseringsstöd, där stödet begränsat till max 30 procent av kostnaden (med en ytterligare bonus på 20 procent för mindre bostadsbolag). Det skulle utgöra en tydlig begränsning för allmännyttan som skulle behöva bekosta lejonparten av upprustningen med egna redan begränsade medel.³³ Även tidigare renoveringsstöd har begränsats av EU:s statsstödsregelverk och upplevts som så krångligt att många aktörer tidigare har undvikit att söka upprustningsstöd av just det skälet. Det faktum att allmännyttan inte längre får bedriva sin verksamhet utifrån självkostnadsprincipen, utan måste konstruera marknadsrelationer, leder inte bara till högre hyror för hyresgästerna utan också till ett en ineffektivare verksamhet där det blir svårare att utföra träffsäkra renoveringar som är till gagn både för boende och för klimatet.

Det kan vara värt att nämna att allmännyttans öde egentligen aldrig har avgjorts av EU, utan allbolagen och den allmänna marknadsanpassningen har gjorts av politiker i Sverige utifrån Sveriges *egentolkning* av EU:s statsstödsregler. Ett alternativ hade förstås varit att be regeringen att söka ett tydligt besked från EU vad som gäller för allmännyttan. Men risken med att fråga Bryssel är förstås vilket svar man får. Kanske hade EU krävt att allmännyttan endast får bedriva kategoriboenden, så kallad social housing? Det skulle ha varit det definitiva slutet på den solidariska bostadspolitik. Istället för att be om ett klart besked från EU tvingas politiker oavsett färg och nivå att göra sitt bästa för att bete sig så marknadsmässigt som möjligt för att undvika anklagelser om statsstöd och ytterst dra på sig dryga böter.

Exemplet allmännyttan visar, återigen, hur statsstödsreglerna svävar som en osalig ande över svensk offentlig verksamhet.

³³ Sverige har fått 840 miljoner kr godkänt som statsstöd för energieffektivisering till flerbostadshus med ovan nämnda finansieringsbegränsningar (se statsstödsärendet nr SA.113765). Men det stödet finns egentligen bara för att betala ut utlovade renoveringen fram till 2022 eftersom Tidöregeringen har avskaffat det tidigare energiupprustningsstödet.

Offentlig sektor – med marknaden som norm

Att offentlig sektor i Sverige tvingas anpassa sig efter marknaden är en av slutsatserna i statsvetaren **Linda Nybergs** (nu: Nyberg Alamaa) rapport ”Med marknaden som norm” (Sieps 2020:2)³⁴. Eftersom statsstödsreglerna handlar om att det offentliga endast ska träda in där marknaden inte kan verka eller där marknadens aktörer misslyckats så måste det offentliga förhålla sig till de privata företagens sätt att agera. Marknaden blir norm för politiken: ”Sammantaget kräver alltså statsstödsreglerna att offentliga beslutsfattare lär sig att resonera kring sina val med marknaden som norm. Med en sådan utgångspunkt begränsas statens, kommunernas och regionernas handlingsutrymme genom att de inte fritt kan fråga sig vilka åtgärder som bör vidtas. I sina politiska vägval måste de istället utgå från hur normala marknadsförhållanden ser ut, vad marknaden inte kan göra eller vad en marknadsekonomisk aktör skulle ha gjort”, skriver Nyberg (s 8). Nyberg menar att det bland svenska offentliga aktörer sker en självreglering i förhållande till vad man *tror* att man får göra som offentlig aktör och att man i många fall redan på utredningsstadiet väljer att inte gå vidare med en åtgärd eftersom den kan vara i strid med statsstödsreglerna. Hon nämner bland annat att regeringen valt att inte gå vidare med förslag om att beskatta kemikalier, biobränsle till flygsektorn och den tidigare föreslagna skatten på finansiella transaktioner (s 32). Nyberg ger flera exempel på hur statsstödsregelverket har utvecklats mot ytterligare sätt att disciplinera staterna i förhållande till marknaden. Sedan 2014 har EU infört krav på medlemsstaterna att utvärdera och säkerställa att en tänkt åtgärd inte påverkar konkurrensen på marknaden på ett negativt sätt. Och sedan 2016 finns den så kallade transparensdatabasen³⁵ på plats där alla statliga stöd över 500 000 euro ska listas. Syftet med databasen är att låta andra aktörer på marknaden granska stöd och anmäla dessa vid påkallade situationer. Denna ”visselblåsarfunktion” mot statsstöd har använts mängder med tillfällen, bland annat mot Samhall, svenska allmännyttiga bostadsbolag och vid byggandet och driften av Öresundsbron (s 35). I vanliga fall brukar transparens vara viktigt för den offentliga insynen, men EU-kommissionen lanserade transparensdatabasen som ett sätt att ”disciplinera” medlemsstaternas hantering av statligt stöd. ”Öppenheten kommer att möjliggöra marknadsövervakning och marknadsdisciplinering av statsstöd”, enligt EU-kommissionens beskrivning av databasen vid införandet.³⁶

Att politiken efterliknar marknaden är egentligen en fullt logisk konsekvens av EU:s statsstödsregler. Förutom det uppenbara att det offentliga inte får gynna en viss sektor eller företag finns också krav på det offentliga i sig inte får störa konkurrensen på marknaden. EU har ett särskilt kriterium för att säkerställa detta, kallat *principen om den marknadsekonomiska aktören*³⁷. Principen bygger på att det offentliga när det agerar på en marknad måste agera i enlighet med samma principer som marknadsaktörerna så att det inte

³⁴ Rapporten är baserad på Nybergs avhandling ”Market Bureaucracy: Neoliberalism, Competition and EU State Aid Policy” (2017).

³⁵ Databasen finns via: <https://webgate.ec.europa.eu/competition/transparency/public?lang=en>

³⁶ European Commission, 2016-04 Competition Policy Brief <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8e095768-9adf-11e6-868c-01aa75ed71a1/language-en> I sin helhet: “Transparency will enable market monitoring and market discipline of state aid, thus contributing to a level playing field between companies and between Member States.”

³⁷ På engelska bekant som Market Economy Operator Principle. EU-kommissionen förtydligar den här principen i sitt meddelande om Artikel 107 i EUs fördrag, alltså om hur begreppet statsstöd ska tolkas. ”Kommissionens tillkännagivande om begreppet statligt stöd som avses i artikel 107.1 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (2016/C 262/01)”, sektion 4.2 ”Kriteriet om en marknadsekonomisk aktör”.

skapas hinder på marknaden. Det innebär att offentliga bostadsbolag måste sätta marknadsmässiga hyror, statliga banker måste låna ut med likartade räntor som de privata, offentliga bolag måste sälja sina produkter till högstbjudande etcetera. Kommissionen har formulerat principen som ett slags test om det offentliga agerar korrekt (läs: som marknaden) eller inte. Även om det offentliga uppnår politiskt satta ändamål, till exempel minskad arbetslöshet eller boenden till rimliga hyror är det avgörande i testet att det offentliga agerar som en marknadsekonomisk aktör hade gjort. Så här skriver kommissionen i sina riktlinjer: ”Den utslagsgivande faktorn är om det offentliga organet har agerat som en marknadsekonomisk aktör skulle ha gjort i en liknande situation. Om detta inte är fallet har det stödmottagande företaget fått en ekonomisk fördel som det inte skulle ha fått på normala marknadsvillkor vilket försätter det i ett gynnsammare läge än konkurrenterna.”³⁸ **Det är alltså principen om den marknadsekonomiska aktören som ligger till grund för villkoren för de allmännyttiga bostadsbolagen. De måste helt enkelt agera på samma sätt som en ”normal” marknadsmässig aktör.** För allmännyttans fall handlar det alltså om att ta ut hyror i nivå med de privata bostadsbolagen samt att bedriva en verksamhet med vinstkrav. Samma princip gäller för alla andra statliga och kommunala bolag som agerar på en marknad där det finns marknadsekonomiska aktörer.

Ännu ett exempel på hur statsstödsreglerna får det offentliga att efterlikna marknadsaktörer hittar vi i statens agerande, genom Sjöfartsverket, mot det kommunala bolaget Stockholms hamnar. Sjöfartsverket stämde Stockholms hamnar 2023 för att hamnen sedan 1979 – enligt Sjöfartsverket – har tagit emot olovligt statligt stöd från myndigheten när hamnen har släppt in yrkestrafik genom Hammarbyslussen och fått ekonomisk kompensation från Sjöfartsverket för detta. Sjöfartsverket menar att det här varit ett olovligt statligt stöd som hamnen nu måste betala tillbaka till verket. Detta trots att det finns ett avtal i grunden mellan hamnen och Sjöfartsverket samt att Sjöfartsverket har agerat i enlighet med ett regleringsbrev från regeringen. Frågan kommer nu att avgöras i Stockholms tingsrätt efter inhämtande av yttrande från EUs domstol (se mål C-401/24). **Oavsett utfall beskriver rättsfallet hur statsstödsreglerna kan konstruera kvasimässiga marknadsrelationer i något som tidigare varit ett samarbete mellan två offentliga aktörer. Det är också ett exempel på hur de svårtolkade statsstödsreglerna försvårar överflytten av gods från vägtransporter (med stora utsläpp) till den mer hållbarare sjöfarten.**

Investeringar avbryts i svenska kommuner

EUs statsstödsregler blir också en begränsning för svensk välfärd i så måtto att våra lokalpolitiker- och tjänstemän helt enkelt inte vet vad man får göra och inte. Statskontoret har i ”Bättre stöd för statsstöd” (2024) nyligen utrett hur EU:s statsstödsregelverk påverkar svensk offentlig sektor och förvaltning. En av slutsatserna är att EU:s regler kring statsstöd upplevs som svårbegripliga och att det är svårt att få tillförlitlig information om vad man egentligen får göra inom ramarna för statsstödsregelverket. Tidigare nämnda formuleringen från regeringens hemsida som att slutgiltigt måste en alltid en individuell bedömning göras, ekar bekant. Statskontoret lyckas sätta ord på det jag tror många inom svensk offentlig upplever när de handskas med EU-frågor, statsstödsfrågorna i synnerhet. De långa fördröjningarna är en sådan sak. ”Det kräver mycket resurser och kan ta allt ifrån några månader till flera år” (s 20) skriver de i rapporten angående att få en ansökan godkänd från

³⁸ I sektion 76 i EU-kommissionen (2016/C 262/01).

EU. Ett annat problem enligt Statskontoret är att kommunerna måste gå omvägen via regeringen för att överhuvudtaget få en indikation om vad Bryssel anses om en väntad åtgärd. Bara det kravet gör att många kommuner och regioner avstår från åtgärden i fråga. Statskontoret skriver: *”Trots det indikerar vår undersökning att många offentliga aktörer drar sig för att be om hjälp med att tolka eller tillämpa statsstödsreglerna. Det gäller särskilt kommuner och regioner. I vissa fall beror det på att de är rädda för att bli påkomna med att ha brutit mot reglerna.”* (s 35) Rapporten konstaterar också att många kommuner lägger betydande summor på att själva försöka lista ut vad de får och inte får göra utifrån ett statsstödsperspektiv (s 35). Viktiga satsningar kan helt enkelt stoppas redan innan de sett dagens ljus eftersom kommunerna är rädda för att göra fel. Statskontoret skriver vidare: *”Vissa kommuner har till exempel varit tvungna att upphäva investeringsbeslut och avtal som var olagligt statsstöd, trots att stöden sannolikt hade varit lagliga om kommunerna hade informerat kommissionen.”* (s 32)

Vad som nämnt ovan sorterar väl in under det som statsvetaren och EU-experten **Jörgen Hettne** kallar för ”överimplementering” av EU-regler, i synnerhet de kring statsstöd, det vill säga att Sverige ofta går längre än vad EU kräver.

Oavsett sin status i EUs fördrag är statsstöd snarare en bedömningspoäng än tydlig juridisk materia. Vilka bedömningar gör myndigheterna i medlemsstaterna? Vilka stöd notifieras till Bryssel? Vilken bedömning gör kommissionen? Vilka ärenden går vidare till domstolen? **Enligt Statskontoret råder en ”absolut brist på kompetens i statsstödsfrågor” (s 42) och att det endast finns ”en handfull personer i Sverige som behärskar statsstödsreglerna väl” (s 42).** I ljuset av det är det inte underligt att politiken håller sig tillbaka för säkerhets skull. EU:s statsstödsregler skapar med andra ord inte bara stor osäkerhet i medlemsstaterna om vad man får och inte får göra, utan de leder också till en automatisk självreglering och marknadsanpassning. **Men i en tid då alla efterfrågar mer politisk handling för att avvärja klimatkrisen håller det inte att en så stor del av det politiska utrymmet inte kan agera fullt ut. För klimatomställningen är denna osäkerhet ett uppenbart problem när det skapar osäkerhet och onödiga tidsförluster i en tid då vi behöver det motsatta; tydligt ledarskap och snabba ledtider.**

Blir det ändring nu?

Även i Bryssel har man förstått att statsstödsförbudet står i vägen för miljö- och klimatambitionerna. Som nämnts har redan ett antal förändringar gjorts av statsstödsreglerna. Den nya EU-kommissionen, med vice-kommissionär **Teresa Ribera** i spetsen, har fått uttryckliga instruktioner om att leda en reform av EU:s statsstödsregler för att anpassa dem till den gröna omställningen och Clean Industrial Deal, något som ska vara färdigt redan inom de första 100 dagarna av den nya kommissionens arbete.³⁹ Det är förstås välkommet. Men det är värt att komma ihåg att det inte är första gången en reform av statsstöden utlovas. Eftersom statsstödsförbudet är inskrivet i EU:s fördrag, vilket i sig är svårt att ändra på, nödgas EU istället att tillämpa ad-hocåtgärder för att statsstödsförbudet inte ska sätta för många krokben när utmaningar tornar upp sig. Tillfälliga statsstödsändringar är därför snarare en del av standardkitet när EU ställs inför någon form av utmaning. I praktiken har EU utlovat stora statsstödsreformer de senaste två decennierna med varierande resultat.⁴⁰ Så, att förvänta sig en grundläggande förändring av hela regelverket de närmaste 100 dagarna är nog att hoppas på för mycket.

³⁹ Uppdraget finns formulerat i Teresa Riberas s k Mission letter från EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen 17/9-24 på sid 6.

⁴⁰ Några exempel på när EU utlovat statsstödsreformer har varit vid finanskriserna på 00-talet, klimatomställningskrav, pandemin, Rysslands Ukrainakrig och nu inför den gröna industriella omställningen. Mandatperioden 2005-2009 präglades av reformprogrammet State Aid Reform 2005-2009, det efterföljdes i av ett nytt reformarbete 2012, ett arbete som i praktiken pågått ända till idag. Under 2021 drev också Sverige på för en reform av statsstödsreglerna där man ville att regelverket skulle anpassas för att underlätta den gröna omställningen. Det var något som framfördes i ett brev till EU-kommissionens tillsammans med ytterligare fem andra medlemsstater. Och, som beskrivet ovan, har det också under de senaste åren antagits ett antal nya riktlinjer och undantag från det ordinarie statsstödsregelverket. Det svenska, tillsammans med några andra medlemsstater, reforminlägget gjordes i form av skrivelsen A State Aid Framework Fit for the Green Deal, inskickad till EU-kommissionen den 31 maj 2021. Reformarbetet tycks fortgå när vinjetten "State Aid Modernisation" finns kvar på kommissionens hemsida: https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation/modernisation_en

De tillfälliga undantagen funkar – TCTF, GBER, CEEAG

Det mer omfattande reformarbetet av EU:s statsstödsregler har gått trögt och de åtgärder som vidtagits är tillfälliga reaktioner på uppkomna omvärldshändelser. I och med pandemin och senare Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina genomförde EU på kort tid sina största förändringar av statsstödsregelverket på mycket länge. Effekterna har inte heller låtit vänta på sig. I och med coronapandemin införde EU, mars 2020, ett snabbspår för alla pandemirelaterade statsstödsåtgärder. Antalet statsstödsansökningar fyrfaldigades under pandemiåren 2020 och 2021. Eftersom varken EU eller Sverige redovisar avslagna ansökningar om statsstöd har vi inga uppgifter på det totala antalet ansökningar och hur stor beviljandegraden varit. Men det är uppenbart att medlemsstaterna agerat tämligen omedelbart på lättandet av statsstödsförbudet. Undantagen med anledning av pandemin är emellertid av mindre intresse för den här rapporten när det beviljade stödet har handlat om krishantering; att hålla hjulen snurrande helt enkelt.

Intressantare för den här rapporten är de beslut som fattades i och med Rysslands krig mot Ukraina. En månad efter krigsutbrottet beslutade EU 23/3-22 om *Temporary Crisis Framework*, även det en serie lättnader av statsstödsreglerna, den här gången i syfte att underlätta för medlemsstaterna att stödja sina energimarknader för att undvika alltför höga energipriser. I ramverket fanns en ambition främja stöd till åtgärder för förnybar energi och för att beroendet av ryska fossila energikällor skulle brytas. I mars 2023 omvandlas stödramverket till *det tillfälliga kris- och omställningsramverket*, på engelska; *Temporary Crisis Transition Framework (TCTF)*⁴¹ där det tillagda ”transition” uttrycker ändamålet om att främja stöd mot en omställning av medlemsstaternas energisektorer till nollutsläpp. Samma dag som det antogs presenterade även EU den reformerade versionen av gruppundantagsförordningen, GBER, också det med syftet att främja övergången till ett hållbarare samhälle.

Med TCTF och GBER, och tidigare nämnda miljöundantagen inom CEEAG, gör EU det lättare för medlemsstaterna att ge statsstöd för investeringar i förnybar energi, energieffektivisering, hållbar mobilitet, teknik som minskar utsläppen och till en mängd andra ändamål för att ställa om EU-länderna. GBER och CEEAG har redan beskrivits. Här följer en kort presentation av huvuddragen inom TCTF, som har störst bäring på grön tillverkningsindustri. De delar som handlar om att rädda företag från höga energipriser med meravar tidigare en del av TCTF, men de har successivt fasats ut under 2023 och 2024. Så, det som beskrivs här är det som är kvar av TCTF – i praktiken tillåtande av stödåtgärder för industrins gröna omställning. Dessa delar gäller fram till 31 december 2025.

Stöd till utrullning av förnybar energi (del 2.5) Direkt stöd till förnybar energi, och också till så kallade omogna tekniker som vätgas. För vissa områden slopas tidigare krav på anbudsgivning/offentlig upphandling och direkta subventioner kan ges till utvalda mottagare. Stödet ska utföras i enlighet med principen om att inte göra någon betydande skada, på engelska ”do no significant harm”.

Stöd till dekarbonisering av industrins egna processer (del 2.6). Stöd till tekniker och verksamheter som tar processerna bort från beroende av fossil energi. Stöd kan också ges till

⁴¹ TCTF är formellt sett ett meddelande från EU-kommisjonen. Det formella namnet på detta är ”Temporary Crisis and Transition Framework for **State Aid** measures to support the economy following the aggression against Ukraine by Russia” (2023/C 101/03). Min fetning. Av namnet framgår tydligt att ramverket handlar om förändringar av EU:s statsstöd.

elektrifiering och energieffektivisering. Anbudsförfarande/upphandling inte nödvändigt i alla lägen.

Stöd till nettonollindustrier (del 2.8) En helt ny stödåtgärd som möjliggör stöd till utrustning och tekniker som är avgörande för omställningen mot en nettonollekonomi. Bidrag kan ges till tillverkning av solpaneler, vindkraftsturbiner, batterier, värmepumpar, elektrolysörer, koldioxidavskiljningsteknik, energilagring samt liksom teknik för produktion och återvinning av kritiska råvaror. För europeisk tillverkningsindustri är denna del den viktigaste i TCTF.

Matchningsstöd; möjlighet att ge bidrag till företag som annars skulle investera utanför EU har också införts. Detta är i praktiken ett sätt att möta USAs stödprogram, IRA.

Matchningsstöd kan endast ges till investeringar i eftersatta regioner i Europa eller om investeringen sker i minst tre EES-länder. Matchningsstödet, som är kontroversiellt i sparsamma EU-länder (bland annat Sverige), har antagligen på grund av sina begränsningar på regioner eller flera länder hittills används mycket sparsamt.

Generellt för alla stöd är att det finns en lång lista av formella kriterier som måste uppfyllas. Trots de förenklade reglerna innehåller TCTF begränsningar för hur mycket investeringsstöd som får ges. Lite förenklat handlar det om för stöd till tillverkningsindustrin, sektion 2.8, ett spann mellan 15 och 35 procent av den stödberättigade kostnaden som kan ges i stöd i ett nominellt intervall på 150 till 350 miljoner euro. Små företag kan få en större andel i bidrag liksom företag som investerar i missgynnade regioner⁴². Om stödet ges som lån ligger spannet på 20–60 procent av kostnaden. För stöd till förnybar energi, 2.5, och industrins egna processer, 2.6, är stödnivåerna generellt sett lite högre och kan i vissa fall täcka hela kostnaden. I det senare fallet måste stödet utsättas för en konkurrensutsatt anbudsprocess.

Motkrav. Gällande stödet till nettonollindustrier (2.8) ställs ett antal motkrav ("safeguards" kallas det på engelska). Dessa motkrav är:

- Mottagaren måste åta sig att bibehålla investeringarna i det berörda området i minst fem år, eller tre år för små och medelstora företag, efter att investeringen slutförts.
- Stödet får inte ges för att underlätta omlokalisering av produktionsverksamhet mellan medlemsstater. Stödmottagarna måste också bekräfta att det under de två åren före ansökan om stöd inte har genomfört någon omlokalisering till den anläggning där den stödberättigade investeringen.
- Stödet får inte beviljas företag i svårigheter.
- Medlemsstater kan överväga att på ett icke-diskriminerande sätt inkludera krav relaterade till miljöskydd, socialt skydd eller anställningsvillkor.

Det sistnämnda är särskilt intressant eftersom USA har mer utvecklade sociala och miljömässiga motkrav inskrivna i stödpaketet IRA, medan EU bara talar om att det är något som medlemsstaterna *kan* få göra.

⁴² S k region C-områden, el glest befolkade områden, är de som kan få mest. Se mer https://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases1/202210/SA_100245_608F317F-0100-CDB9-84E1-38E4C96BAB6A_38_1.pdf s 2 ff.

Även matchningsstödet är förenat med ett antal villkor: Det får endast ges till företag i EUs så kallade stödområden (samma som under 2.8), alternativt till områden som inte är stödområden om tre eller flera medlemsstater är involverade i samma projekt. Det måste uppvisas att man använder sig av den miljömässigt bästa tekniken. Stödet får inte leda till en flytt av investeringar mellan medlemsstater. Generellt för alla stöd är att det finns en lång lista av formella kriterier som måste uppfyllas. Gällande stödet för utrustning av förnybar energi finns det generella förbehållet att det ska göras i enlighet med principen om att inte orsaka betydande skada.

Undantagen inom TCTF har generellt sätt välkomnats av tillverkningsindustrierna i Europa (basindustrierna kommer troligen fortsätta att sortera under GBER och CEEAG), men en genomgående kritik har varit att stödnivåerna är för låga och regelverket för krångligt. Matchningsstödet har kritiserats från två håll; från industrin och Draghirapporten om att det är så krångligt att det knappt går att använda. Från andra hållet, bland annat den svenska regeringen, har kritiken handlat om att det öppnar upp för ett kostsamt subventionsrace.⁴³ Eftersom TCTF är relativt nytt har dess potential sannolikt inte kunnat utnyttjas fullt ut. Många ser med stor oro på att det löper ut redan vid slutet av 2025.

Rekord i grönt statligt stöd tack vare reformer

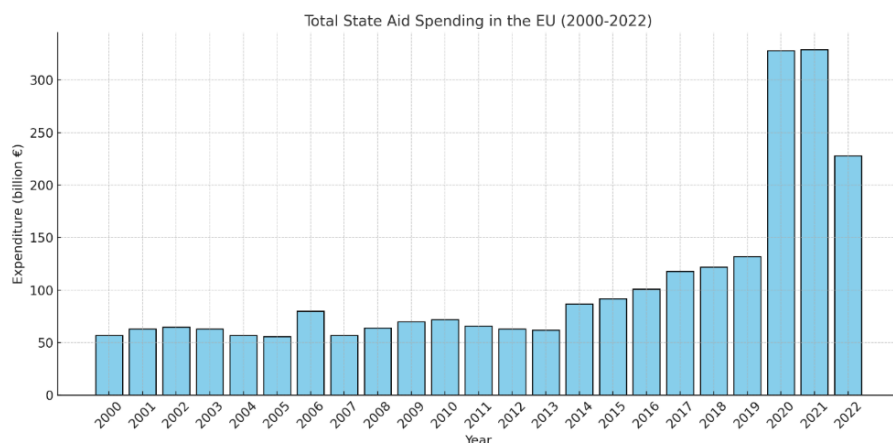
Inte oväntat har de förändrade statsstödsreglerna som en följd av pandemin och senare Rysslands krig mot Ukraina medfört kraftigt ökade statsstöd bland EU:s medlemsländer. Ett normalår godkänns statsstöd på dryga 100 miljarder euro bland EU27, eller strax under en procent av EU:s samlade BNP. Pandemiåren 2020 och 2021 låg de samlade statsstöden på 320 miljarder euro respektive.⁴⁴ Att mycket pengar betalades ut under covid-19 är inte förvånande, det handlade om att upprätthålla samhällets grundläggande funktioner. **Men även året därpå, krigsåret 2022, betalades också stora volymer statsstöd ut bland EU:s medlemsstater; 228 miljarder euro, i relativa termer en hög siffra; 1,4 % av BNP. Förutom pandemiåren är det den högsta siffran någonsin i absoluta termer⁴⁵.** Dessvärre finns inte statistik för 2023 eller 2024 tillgängligt ännu, men vi kan vänta oss fortsatt höga nivåer statsstöd. Det kan vi se i antalet beviljade statsstöd, där det finns uppgifter fram till dags dato. Under 2023 noterades ungefär 600 ansökningar om statsstöd, långt mycket högre än normalåren innan pandemi och Rysslands krig.

⁴³ I skrivelsen ”State aid rules for long-term competitiveness” 28/2-24, undertecknad av näringsminister **Ebba Busch** (KD) tillsammans med företrädare från nio andra europeiska länder.

⁴⁴ EUs revisionsrätt: ”State Aid in times of crisis (23/10-24) Se också kommissionens databas: <https://competition-cases.ec.europa.eu/> där alla statsstödsnotifieringar lagras.

⁴⁵ Statistik från år 2000 från finns på European Commission, *Scoreboard State Aid Data, 2000-2022*. Länk till denna och andra, ovan nämnda, referenser finns i källförteckningen.

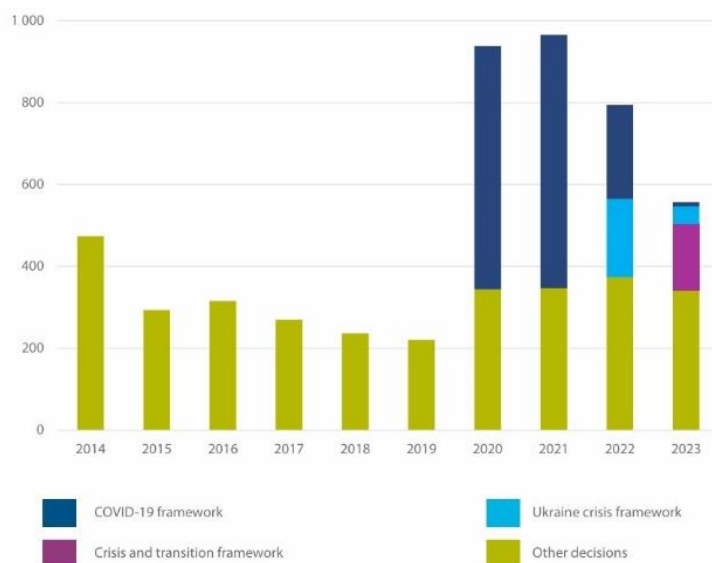
Från 60 till 228 miljarder i statsstöd

Källa: European Commission, Scoreboard State Aid Data, 2000-2022

Rekordmånga statsstödsansökningar

Figure 3 – Number of state aid decisions per year, 2014-2023

Source: ECA based on Commission data.

Källa: EUs revisionsrätt, State Aid in times of crisis

Både i antal och i volym har det skett en kraftig ökning av statliga subventioner på EU-nivå. Men statsstöd är ju inte ett ändamål i sig. Det som är intressant är hur mycket som går till den gröna omställningen och om EU:s beslut om underlättandet för statsstöd till detta har fungerat. Alltså, hur har införandet av det tillfälliga ramverket för kris och omställning, uppdaterade gruppundantaget och de flexibla reglerna för miljö- och klimatstöd fallit ut? **Från 9 mars 2023 fram till dags dato (19/12-24) har 206 statsstöd beviljats under de tre undantagsbestämmelserna. Det handlar om stöd till de flesta EU-länder inom bland annat energilagring, produktion av förnybar vätgas, biometan, vindkraft till havs,**

koldioxidlagring och generellt sett stöd till tillverkningsindustri för nettonollteknik. 206 stycken är mer än dubbelt så många godkända statsstöd för miljö och klimatomställning som under lika lång tidsperiod innan krisåren (86 stycken under åren: 2018-2019) eller tre gånger så många godkända miljö-och klimatstöd som under 2010-2011 (68 stycken). Dessutom kan tilläggas att fram till och med 2020 var Storbritannien medlem av EU och bidrog därmed till en del av stöden i de tidigare perioderna. Vi kan konstatera att EU har beviljat avsevärt många fler statsstödsansökningar relaterade till miljö och klimat sedan miljöstatsstödsändringarna genomfördes.

EU-kommissionen har inte själv gjort någon utvärdering av hur väl förenklingarna för gröna statsstöd har fungerat. EUs revisionsrätt har däremot nyligen publicerat rapporten ”State Aid in times of crisis” man också konstaterar att statsstöden ökat kraftigt och att det är en följd av politiskt fattade beslut. Rapporten konstaterar också att trots de ökade volymerna har EU-kommissionen lyckats hålla sig under gränsen för två månader⁴⁶ för en stor del av de ansökningar som kommit in. Men revisionsrätten varnar för att de stora volymerna statsstöd kan underminera konkurrensen på den inre marknaden, och man kritiserar kommissionen för att inte gjort någon noggrann utvärdering utifrån det perspektivet.

Införandet av TCTF och nya GBER liksom miljöriktlinjerna innebär sammantaget en fortsättning på pandemins lättande på statsstödsvillkor, men det är ingalunda helt öppna spjäll. Medlemsstaterna måste fortfarande ansöka hos EU-kommissionen, som kan avslå eller begränsa ansökningar. I vilken utsträckning det sker vet vi inget om eftersom kommissionen inte för någon statistik över avslagna statsstödsansökningar (och därmed inte heller medlemsstaterna). Villkoren för stöd innehåller också begränsningar för hur stora summor som kan betalas ut samt svåruttolkade detaljer i synnerhet kring matchningsstödet. Reglerna uppfattas av många som så krångliga att man antingen måste lägga betydande resurser på att utvärdera vad som gäller eller att man helt enkelt avstår från att söka stöd. Svensk Näringsliv menar exempelvis att det är så komplicerat att få statsstöd godkända eller få tillgång till EU-finansiering att mindre företag ofta avstår ens från att söka.⁴⁷ En annan brist i nuvarande stödregim är att EU-kommissionen vanligtvis inte godkänner driftsstöd, på engelska *operational expenditures*, *Opex* (förutom till flygplatser), utan är fokuserar på tillfälligt investeringsstöd, på engelska, *capital expenditures*, *Capex*. Som vi snart ska se ges det däremot i USA både stöd i form av *Opex* och *Capex*. EU:s brist på driftsstöd har bland annat kritiserats av **Mario Draghi** i ovan nämnda rapport.

Trots detta har TCTF, nytt gruppundantag och nya miljöriktlinjer inneburit en betydande förenkling av de tidigare rigida statsstödsreglerna. Beviljade statsstöd inom miljö och klimat har trefaldigats och långt större volymer investeringar görs idag till klimatomställning än innan ändringarna. Lägg till detta EU:s egna fonder för grön omställning, de viktigaste Innovationsfonden, Horizon Europe, Recovery and Resilience Facility, RRF(RepowerEU), Just transition Fund, Modernisation Fund, Social Climate Fund, InvestEU och krediter från Europeiska Investeringsbanken (EIB) och EU har tagit viktiga steg på vägen. Det är positivt, men helt enkelt inte tillräckligt. Dessutom är många av EU:s åtgärder av tillfällig karaktär och förenade med stor byråkrati, vilket gör att många aktörer

⁴⁶ Två månader är den gräns som EU-kommissionen enligt den s k procedurförordningen ska ge besked om statsstöd. https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation/modernisation_en

⁴⁷ Svenskt Näringsliv (2023-03-22): “Furthermore, subsidies in the EU entail considerable amounts of administrative burden, and the expansion of the rules bring even more complexity and legal uncertainty to companies. **Smaller firms often do not even bother to apply for subsidies as it is too complicated and expensive...**” [min fetning].

utesluts. Som vi snart ska se är det mycket lättare att få stöd för gröna investeringar i USA, under Inflation Reduction Act.

USA har lyckats bättre med Inflation Reduction Act

På andra sidan Atlanten har man haft en mindre rädsla för statsinterventionistisk industripolitik. Med avgående president **Joe Biden** lanserades i augusti 2022 *Inflation Reduction Act* (IRA), ett investeringspaket på 369 miljarder dollar med syfte att minska utsläppen och skapa hundratusentals nya gröna jobb. IRA har hittills varit en stor framgång i så måtto att det enligt Vita Huset har skapat 330 000 nya gröna jobb och bidragit till betydande utsläppsminskningar i linje med USA:s klimatmål. Med IRA har USA dessutom lyckats bättre än EU i att inte bara bibehålla utan också utveckla ny tillverkningskapacitet för sina gröna industrier.

Inflation Reduction Act, sprunget ur lagförslaget *Build Back Better*, men efter förhandlingar med Republikanerna omdöpt till ett mindre kampanjklingande namn, består av en sammanlagd budget på 369 miljarder dollar och en uppsättning åtgärder för att stimulera investeringar i förnybar energi, energieffektivisering, koldioxidlagring, lokalbaserad grön tillverkningsindustri och även sjukvårdsreformer. Åtgärderna kan vara både kapitalstöd där subventioner ges i form av direkta bidrag och förmånliga lån till investeringar i fabriker för tillverkning av grön teknologi som solceller, vindkraftsturbiner, vätgas, elbilar, batterier med mera. IRA innehåller också möjligheter till driftsstöd där en verksamhet får ekonomiskt stöd – oftast i form av någon av skattelättnad – för att driva verksamheten. Ett annat driftsstöd är bidrag till producerad förnybar energi (skatteåterbäring, *Product Tax Credit*). För viss förnybar energi finns ett garantiprissystem, till exempel för förnybar vätgas där tre dollar per kilo betalas ut till tillverkarna. IRA är en tydlig del av USA:s klimatstrategi för att uppnå målsättningen under Parisavtalet om att minska utsläppen med 50–52 procent till 2035, och enligt USA:s regering förväntas utsläppen minska med 37 procent till 2030 tack vare IRA. IRA syftar också till att stärka USA:s *resiliens* i så måtto att lokal tillverkning främjas genom extra stöd för *local content*. Som exempel kan nämnas att 100 procents bonus ges om stål och järn kommer från USA och ytterligare 40 procent för andra USA-tillverkade komponenter. **Till skillnad från stödprogram i EU innehåller IRA ett antal kriterier för arbetsvillkor och andra sociala hänsyn. Viktigast av dessa är kraven på avtalsenliga löner inklusive sociala förmåner (så kallade prevailing wage) som finns kopplade till ett flertal stödprogrammen inom IRA.**⁴⁸ Det finns också särskilda bonusar för rekrytering av personer som står långt från arbetsmarknaden till exempel genom lärlingsprogram (apprentice). Non-profitverksamheter kan också få särskilt stöd genom IRA, till exempel bidrag för skolor som vill sätta upp solpaneler på taket eller göra andra energieffektiviseringsåtgärder i sina lokaler. IRA försöker också styra investeringar till dels områden som idag är väldigt beroende av fossil energi – så kallade energy communities – samt socioekonomiskt eftersatta områden bland annat som i USA är områden starkt präglade av fossil energi. Även om en stor del av IRA:s ekonomiska stöd handlar om skattesänkningar har Bidenadministrationen, som en del av IRA, infört en minimibolagsskatt på 15 procent för stora bolag (de betalade tidigare ingen bolagsskatt alls) samt gett mer resurser till myndigheterna för att kontrollera att företag betalar sina skatter och förhindra aggressiva skatteupplägg. Bolagsskatten förväntas dra in 300 miljarder dollar under de kommande tio åren.

Efter två år med IRA är de flesta bedömare överens om att stödåtgärderna har levererat avseende gröna investeringar, nya jobb och minskade utsläpp. Enligt en av de mer trovärdigare källorna, Clean Investment Monitor kopplade till MIT universitetet, har investeringarna i förnybar energi och grön teknologi mer än trefaldigats de senaste fem åren,

⁴⁸ Mer info hos USAs arbetsmarknadsdepartement: <https://www.dol.gov/agencies/whd/IRA>

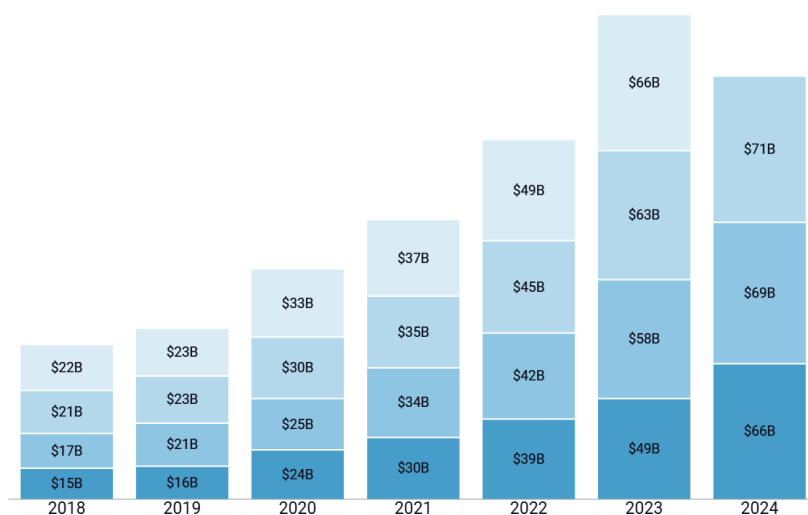
och den största ökningen har skett under IRA:s tvååriga tid, från 75 miljarder till 272 miljarder dollar, en siffra som dessutom kommer att överträffas under 2024. Andra bedömningar av investeringar i förnybart och greentech hamnar i samma härad och IRA anses vara den främsta katalysatorn. De största investeringarna har gjorts inom förnybar energisektorn, solenergi i synnerhet, men även betydande investeringar i tillverkningsindustrierna av grön teknologi har också varit betydande. Gällande solenergin – som idag är världens snabbaste växande energikälla – har tillverkningskapaciteten för att producera solpaneler fyrfaldigats sedan IRA:s införande, från 8 till 31 MW⁴⁹, vilket numera är 10 gånger mer än tillverkningskapaciteten för solpaneler inom EU. Det finns gott om exempel på europeiska greentechbolag som beslutat att flytta till USA efter IRA:s införande. Några exempel är norska batteristartupen Freyr som förlagt sin tillverkning i USA istället för till Norge, schweiziska solmodulstillverkaren Meyer Burger som flyttat sin tillverkning från Tyskland till USA samt solcellswafertillverkaren Norsun som nyligen beslutat att stänga sin europeiska verksamhet och helt fokusera på USA tack vara förmånligare villkor i USA.⁵⁰

Ökade investeringar i den gröna omställningen, uppdelat på kvartal

Clean investment by quarter

2023 USD

■ Q1 ■ Q2 ■ Q3 ■ Q4

Källa: Clean Investment Monitor, MIT, 2024⁵¹

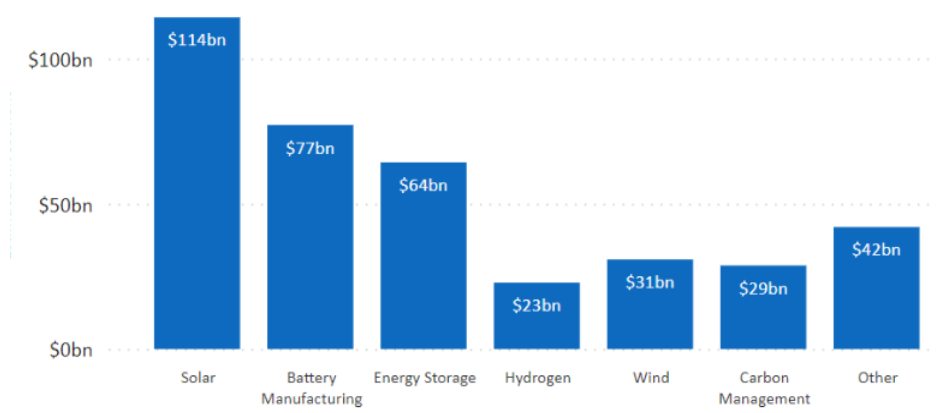
⁴⁹ <https://www.pv-tech.org/pv-manufacturing-in-us-up-nearly-fourfold-since-ira-introduction/>

⁵⁰ Meyer Burger, som ett exempel: <https://www.pv-magazine.com/2023/08/18/meyer-burger-shifting-focus-to-us-market/> Norsun: <https://www.pv-tech.org/norsun-closes-ingot-and-wafer-manufacturing-plant-in-norway-to-focus-on-us/> Freyr: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasterbotten/gigantisk-fabrikslokal-star-tom-i-mo-i-rana-batterifabriken-flyttades-till-usa-fortvivlat>

⁵¹ <https://www.cleaninvestmentmonitor.org/>

Announced IRA Investments by Technology

Over \$380 billion are being invested in a range of technologies

Källa: <https://home.treasury.gov/policy-issues/inflation-reduction-act/impact-and-stories>

Omfamnas av facket

Det förefaller som den politiska styrningen gentemot utsatta regioner och områden hårt präglade av fossil energi har lyckats.⁵² Av de 330 000 nya jobb som skapats som en följd av IRA anses en stor andel vara jobb till goda villkor inom sektorer som bygg, tillverkningsindustri, elsektorn, installation med mera. Vita husets målsättning med IRA om att skapa 1,5 miljoner nya gröna jobb till 2030 ser ut att vara inom räckhåll om trenden håller i sig. Ihopkopplingen av schyssta jobb och minskade utsläpp har fått USA:s största fack AFL-CIO att omfamna IRA som den enskilt viktigaste satsningen för att möta vår tids stora utmaningar.⁵³ Även om USA:s kongress har anslagit 369 miljarder dollar till IRA-åtgärder fram till 2032 finns det egentligen ingen övre finansiell gräns för IRA. Flera av driftsstöden är kopplade till volymer i produktionen, vilket gör att ju mer som produceras desto mer kommer att betalas ut. Goldman Sachs har bedömt att de samlade statliga utgifterna för IRA snarare kommer att landa på 1 200 miljarder dollar till 2032, det vill säga mer än tre gånger så mycket som de budgeterade 369 miljarderna.⁵⁴ Därutöver väntas IRA också generera stora privata investeringar, flera gånger mer än de statliga medlen. Hur stora de väntas bli är svårt att uppskatta nämnda Clean Investment Monitor landar på att de privata bidraget blir 5–6 gånger högre än det statliga.⁵⁵

Som nämnts tidigare har EU försökt matcha Inflation Reduction Act genom olika initiativ, med tidigare nämnda statsstödsundantag och lagen om nettonollindustrier Net-Zero Industry Act (NZIA) liksom en samordning av ett antal fonder som Innovation Fund, Just Transition

⁵² <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/the-inflation-reduction-act-a-place-based-analysis-updates-from-q3-and-q4-2023>

⁵³ "After careful analysis by the AFL-CIO/Energy Futures Initiative team, we conclude that the Inflation Reduction Act is the single most significant step to address the multiple challenges we face on climate, job creation, inflationary pressures, energy security, and energy access." Liz Shuler, President, AFL-CIO and Ernest J. Moniz, CEO, EFI Augusti 2022: <https://laborenergy.org/fact-sheets/lep-analysis-of-the-inflation-reduction-act-key-findings-on-jobs-inflation-and-gdp/>

⁵⁴ Goldman Sachs, *The US is poised for an energy revolution*, 2023-04-17

⁵⁵ <https://x.com/BrianCDeese/status/1763246831037734950?s=20>

Fund, RRF med mera. EU:s svar på IRA finns tydligt uttryckt i ett 15 sidor långt meddelande från EU-kommissionen där man beskriver vad man gjort för att möta USA:s stödåtgärder⁵⁶. Även om uppräknningen kan förefalla imponerande har kritiker konstaterat att omställningsfonderna baseras på redan tidigare avsatta EU-medel, NZIA och andra liknande lagar har inga egna budgetar och förändringarna av statsstöden är av temporär natur. Å andra sidan, ingen vet vad den tillträdande presidenten **Donald Trump** kommer att göra med IRA. Men det är värt att komma ihåg att den största delen av IRA-investeringarna har gjorts i republikanskt dominerade områden och många av åtgärderna har välkomnats bland breda lager i Trumps parti.

⁵⁶ European Commission, *Report on EU policy initiatives for the promotion of investments in clean technologies* 2023-10-24

Ett grönt investeringsdecennium med förenklat statsstöd

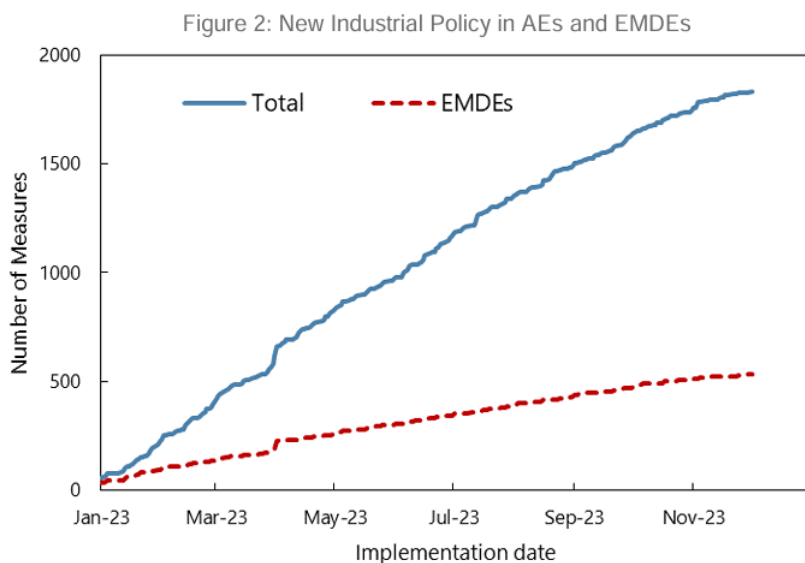
När EU gör förändringar av statsstödsreglerna händer det saker. Detta gäller i synnerhet de mer flexibla reglerna vid pandemin och de som infördes efter Rysslands invasion av Ukraina. Det riktade förändringarna mot klimatomställning och omställning av EU27s industrier med TCTF, nya gruppundantag och nya klimat- och miljöriktlinjer CEEAG, har fört med sig en kraftig ökning av riktade statsstöd inom områden för den gröna omställningen. Det finns med andra ord en vilja hos medlemsstaterna att gå in med stödåtgärder och investeringar när EU ger tillåtelse om detta. I den andra vågskålen ligger det som statsstödsreglerna ska värna; den inre marknadens funktionssätt. Som revisionsrätten konstaterar har EU inte gjort någon utvärdering av de uppluckrade statsstödsreglernas påverkan på den inre marknaden, men givet den allmänna ekonomiska utvecklingen finns det åtminstone inte fog för att påstå att något totalt ekonomiskt sammanbrott skulle stå för dörren. Det kan också vara värt att notera att det är de största ekonomierna i EU som också dragit nytta av den största delen av statsstöden, i synnerhet Tyskland. Det finns en rädsla från mindre ekonomier – tidigare refererad skrivelse⁵⁷ från näringsminister **Ebba Busch** (KD) och co – ger uttryck för detta. Å andra sidan, är Tyskland, Frankrike, Italien med flera de största ekonomierna och det är därför inte förvånande att de också får den största delen av statsstöden. Dessutom kan Tyskland och andra fungera som lok för resten av Europa; när stora investeringar i den gröna omställningen sker där kan det få positiva spridningseffekter till resten av EU. Lägg där till omvärldsläget där alla andra jämförbara ekonomier har utvecklats mot att skydda sina respektive ekonomier samt vidtagit stora åtgärder för att uppnå viktiga samhällsmål (inte minst USA och IRA) gör att det skulle vara verklighetsfrånvänt om inte EU gjorde allt vad man kunde för att stärka sin konkurrenskraft och fastslagna klimatmål. I en tid då omvärlden använder sina statsmakter för att ställa om sina ekonomier vore det dumdrigt av EU att hålla fast vid att vara en helt och hållet öppen marknadsstyrd ekonomi. I en ny analys av industripolitik konstaterar Internationella valutafonden (IMF) att antalet statligt kanaliserade industrisatsningar – av IMF kallat ”New Industrial Policy” – ökat kraftigt bara det senaste året.⁵⁸ Men det IMF också konstaterar är att den absoluta merparten av investeringarna har gjorts på ett sätt så att de varit tydligt handelsstörande.⁵⁹ Av de handelsstörande åtgärderna var nästan en tredjedel på klimatområdet och ytterligare 15 procent handlade om värdekedjans hållbarhet (så kallad resiliens).

⁵⁷ Skrivelsen ”State aid rules for long-term competitiveness” 28/2-24.

⁵⁸ ”The Return of Industrial Policy in Data”, IMF Working Papers, Jan 2024, Simon Everett et al.

⁵⁹ ”Totals of new industrial policy interventions have risen in both EMDEs and AEs in 2023, with over 2500 such measures implemented throughout the year, out of which around 1800 or 71 percent were trade distorting.” EMDE betyder Emerging markets and developing economies, d v s utvecklingsländer. AE står för Advanced economies, d v s utvecklade länder.

Många nya statligt finansierade industrisatsningar (AE= utvecklade länder, EMDE, utvecklingsländer)

Källa: IMF, 2024.

Världen är helt enkelt en annan idag än när Lissabonfördraget kom på plats. Om USA och Kina tydligt stödjer sina tillverkningsindustrier för grön teknologi blir det ohållbart för EU att låta subventionerade solpaneler, batterier, elbilar eller vindkraftsturbiner svämma över marknaden. Klimatomställningen kan inte byggas på import av billiga produkter från Kina. Det finns också en säkerhetsdimension av detta. Det är ingen självklarhet att Kina i all evighet kommer att fortsätta att förse världen med billig greentech. Ju mer beroende vi låter oss bli av Kina desto svårare blir slaget den dagen Beijing inför chocktullar eller helt stänger sina gränser. Det kan också vara värt att reflektera över all den data Kina får tillgång över via det teknikmonopol man håller på att bygga upp. Ett exempel är växelriktare till solenergisystem där Kina redan idag kan stänga av hela system i omvärlden och skapa s k blackouts med hjälp av Kinatillverkade växelriktare. Det faktum att alla kinesiska företag är förbundna genom landets underrättelsetag att samarbeta med den kinesiska staten gör att det här inte är en teoretisk risk, utan ett konkret faktum som hela den gröna industriella omställningen måste förhålla sig till. Redan idag är merparten av växelriktarna i Europa kinesiska. Det är positivt att solenergi är det energislag som växer snabbast i Europa och världen, men ska vi låta det ske genom att bygga in nya säkerhetshot och beroende av världens största diktatur?

Det är uppenbart att TCTF och andra statsstödsundantag har spelat en positiv roll för EU:s gröna omställning. Frågan är först vad som händer efter att de tillfälliga undantagen löpt ut? Det är inte rimligt att medlemsstater ska begränsas i sina omställningsambitioner eller att offentliga tjänster ska hållas tillbaka med hänvisning till EUs statsstödsregler. För att ställa om Sverige och EU till målen inom EUs gröna giv behövs 10 steg mot ett Europa som ställer om:

1. **En fördragsförändring** där artiklarna 107-109 och andra relaterade texter om statsstöd plockas ut ur fördraget och ersätts med ett direktiv om rättvis konkurrens på EUs inre marknad.

2. **Förlänga och förbättra de tillfälliga undantagen av statsstödsregelverket till minst två EU-mandatperioder (till 2034)** för att underlätta investeringar i den gröna omställningen. Prioriterade undantag är Tillfälliga kris- och omställningsramverket, TCTF, grundundantagsförordningen, GBER, och klimat-, miljö, och energiriktlinjerna, CEEAG. I TCTF ska sektionerna 2.5, 2.6 och 2.8 kring investeringar i förnybar energi, energieffektivisering och i europeiska nettonolltekniker förbättras ytterligare med högre trösklar för statsstöd och enklare godkännande processer. Ha kvar matchningsstödet inom TCTF så länge konkurrensförhållandena i tredje land så kräver, men det ska endast ges med motkrav (se nedan). Villkoren för åtgärder i utsatta regioner/sammanhållning liksom samarbete mellan medlemsstater ska formuleras som bonus men inte som villkor för att få stödet. I GBER och CEEAG bör också ytterligare höjningar av trösklar för stödnivåer övervägas liksom godkännandeprocesser underlättas. Tidsbegränsade driftstöd (Opex) ska kunna ges inom ramarna för alla stödprogram. Kraven på konkurrensutsatt anbudsgivning för att ta emot statsstöd inom energisektorn ska formuleras som ett alternativ bland andra, och inte ett villkor för stöd. Länder som vill applicera garantipriser á la inmatningstariffer ska kunna göra det. Underlätta också ansökandeprocessen så att sökanden ska kunna byta den legala basen, t ex från GBER till CEEAG eller vice versa, utan att behöva börja om från början. Stöden ska i större utsträckning utvärderas på utfallet avseende miljöhänsyn och minskade utsläpp och mindre hur de påverkat konkurrensen.
3. **Alla andra statsstödsriktlinjer** ses över utifrån med samma målsättning som ovan. Ambitionen ska vara att förenkla investeringar i utsläppsminskningar, i industrier som ställer om, underlätta hållbar mobilitet samt att miljö och välfärdsåtgärder ska vara tydligt överordnade dagens klausuler om konkurrens och inre marknad. I synnerhet **riktlinjerna om stöd till flygplatser och flygbolag måste ses över med syftet att minska flygandet och utsläppen**. De nya riktlinjerna för flyget måste också ta fram strategier för hur subventioner till flygindustrin ska fasas ut, inklusive det internationella undantaget för beskattning av flygbränsle. Vissa flygplatser i avlägsna områden där det inte finns andra fungerande transporter ska undantas och kunna beviljas statsstöd.

Verka för reform av statsstödsreglerna, skatte- och moms lagar och andra relevanta lagar så att medlemsstater ska kunna **justera skatt och moms** för att främja förnybar energi, förnybara drivmedel liksom andra verksamheter som minskar utsläppen och har en betydande positiv inverkan på miljön ska vara godkänt och inte i strid med t ex EUs moms direktiv eller energiskattedirektiv.
4. **Motkrav, så kallade safeguards**, avseende miljöhänsyn och minskade utsläpp, arbetsvillkor och andra sociala villkor för alla mottagare av både statsstöd och medel från EUs fonder införs. Inför likaledes motkrav på ekonomisk redlighet samt sk due diligence av värdekedjan och att offentliga medel inte får gå till ökade vinster eller bonusar till bolag.
5. **Principen om förorenaren betalar** får ett tydligt genomslag i allt statsstöd liksom andra relevanta EU-lagar. Syftet ska vara att fasa ut de miljöskadliga subventionerna och styra över medel till investeringar i den gröna omställningen.

6. **Förenkla processer kring statsstöd i medlemsstaterna.** Kommuner och regioner ska kunna ha direktkontakt med EU-kommissionen för att få underhandsinformation i statsstödsfrågor.
7. **Samhällstjänster som hyror, tågresor, elpriser och andra samhällstjänster ska kunna erbjudas till självkostnadspris** utan vinstintresse genom ett generellt undantag i GBER och i SGEI *Services of General Economic Interest*. Det ska i sin tur garantera a) återupprättande av allmännyttan och den generella bostadspolitiken (bygga fler klimatsmarta hyresrätter och energieffektivisera utan stora hyreshöjningar), b) möjlighet att omreglera elmarknaden, c) återta kontroll över järnvägen, som tre exempel.
8. **Alla krav på att offentlig sektor måste efterlikna marknaden slopas.** Kriteriet om att offentlig sektor ska efterlikna ”en marknadsekonomisk aktör” försvinner därmed. Det innebär exempelvis att allmännyttiga bostadsbolag inte ska behöva följa privata bolags hyressättning, kommuner och regioner ska kunna finansiera sina tjänster utifrån behov och planering och ska inte behöva ta hänsyn till konkurrensvillkor.
9. **Offentligt ägda bolag** som agerar inom ett sammanhang som i första hand är lokalt; kraftvärmeverk, hamnar, tågbolag, kommunala vatten- och avloppsbolag, kommunala parkeringsbolag etc är undantagna från statsstödsförbudet så länge de agerar inom sitt uppdragsområde. Agerar de utanför Sveriges gränser eller vidtar åtgärder som tydligt har påverkan utanför Sveriges gränser och kan påverka marknader där kan statsstödsregler gälla.
10. **Offentligt ägda företag tillåts korsfinansiera sin verksamhet** på liknande sätt som privata koncerner gör.

Källor

Busch, Ebba, et al, *State aid rules for long-term competitiveness* 2024-02-28

Clean Investment Monitor, MIT, 2024
<https://www.cleaninvestmentmonitor.org/>

Community of European Railways and Infrastructure Companies, Revision of Railway State Aid Guidelines, 2023-07-03

Community of European Railways and Infrastructure Companies, *Revision of Railway State Aid Guidelines*, 2023-09-18
https://cer.be/images/publications/positions/230918_CER_Updated_Position_Paper_State_aid_Guidelines.pdf

Draghi, Mario, *The Future of European Competitiveness* 2024-09-09
https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

Egelrud, Anders, e-postsvar 2024-11-12

Energimyndigheten, tilläggsuppdrag: *Statsstödsanalys av författningsförslagen i Energimyndighetens rapport ER 2018:06 och utredning av samhällsekonomiska konsekvenser*, 2018

EUR-Lex, *Forced Labour Regulation (FLR)*, Regulation (EU) 2024/3015

EUR-Lex, Net-Zero Industry Act (NZIA), Regulation (EU) 2024/1735
<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1735/oj/eng>

EUR-Lex, *Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)*, Directive (EU) 2024/1760
<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng>

EUR-Lex *General Block Exemption Regulation (GBER)*, Commission Regulation (EU) No 651/2014
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0651-20230701>

EUR-Lex *Climate, environmental protection and energy guidelines (CEEAG)*, Commission Regulation (EU) No 651/2014
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2022.080.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2022%3A080%3ATOC

EUR-Lex *De minimis aid*, Commission Regulation (EU) No 360/2012
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02012R0360-20231025>

European Commission, Services of General Economic Interest, (SGEI)
https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation_en

European Commission, Teresa Ribera Rodriguez – *Mission letter* 2024-09-17
https://commission.europa.eu/document/5b1aaee5-681f-470b-9fd5-aeel4e106196_en

European Commission, *Europe's Choice – Political Guidelines for the Next European Commission 2024-2029*, 2024-07-18

https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf

European Commission, *State aid: Commission adopts Temporary Crisis and Transition Framework to further support transition towards net-zero economy*, pressmeddelande 2023-03-09

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/e%20n/ip_23_1563/IP_23_1563_EN.pdf

European Commission, *Commission approves Swedish tax exemption schemes for non-food biogas and bio-propane*, 2024-10-23

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_5426

European Commission, *Report on EU policy initiatives for the promotion of investments in clean technologies* 2023-10-24

https://commission.europa.eu/publications/report-eu-policy-initiatives-promotion-investments-clean-technologies_en

European Commission, *Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model*, pressmeddelande 2022-03-02

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_22_1467/IP_22_1467_EN.pdf

European Commission, *Notice on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union*, 2017-07-19

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0719\(05\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0719(05))

European Commission, *Riktlinjer för stöd till flygplatser och flygbolag*, 2014 <https://eur-lex.europa.eu/SV/legal-content/summary/state-aid-guidelines-on-aid-to-airports-and-airlines.html>

European Commission, *Scoreboard State Aid Data, 2000-2022*

https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/scoreboard/scoreboard-state-aid-data_en

European Commission, *State Aid Legislation*, samlad sida för statsstödsregler

https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/legislation_en

European Court of Auditors: *State Aid in times of crisis*, 2024-10-23

<https://www.eca.europa.eu/en/publications/SR-2024-21>

IMF, Working Papers, *The Return of Industrial Policy in Data*, 2024-01-04, Evenett, Simon et al

<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/12/23/The-Return-of-Industrial-Policy-in-Data-542828>

Goldmann Sachs, *The US is poised for an energy revolution*, 2023-04-17

<https://www.goldmansachs.com/insights/articles/the-us-is-poised-for-an-energy-revolution.html>

Holm, Jens *Pandemin som möjlighet – så blir återstarten hållbar och rättvis*, 2021

McKinsey *Europe's path to decarbonization*, 2020-12-03

<https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/how-the-european-union-could-achieve-net-zero-emissions-at-net-zero-cost>

Nyberg, Linda, *Med marknaden som norm*, Sieps 2020:2

<https://www.sieps.se/publikationer/2020/eus-statsstodsregler/>

Olsson, Erik, intervju december 2024.

Regeringskansliet, *Statsstöd*, inhämtat 2024-12-02

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/naringspolitik/statsstod/>

Shuler, Liz, Ernest J. Moniz *LEP Analysis of the Inflation Reduction Act: Key Findings on Jobs, Inflation, and GDP Growth*, Augusti, 2022

<https://laborenergy.org/fact-sheets/lep-analysis-of-the-inflation-reduction-act-key-findings-on-jobs-inflation-and-gdp/>

Statskontoret, *Bättre stöd för statsstöd*, 2024:6

<https://www.statskontoret.se/publicerat/publikationer/publikationer-2024/battre-stod-for-statsstod---forslag-till-en-samlad-myndighetsfunktion-for-statens-arbete-med-vagledning-rapportering-kvalitetssakring-och-registerforing-av-statsstod/>

Svenskt Näringsliv, *The effects of the US Inflation Reduction Act (IRA) on EU competitiveness*, 2023-03-22

https://www.svensknaringsliv.se/sakomraden/internationell-handel/ny-rapport-ira-kan-gora-usa-till-en-supermakt-inom-fossilfri-ener_1197375.html

Sveriges Radio *Utbyggnad av laddstolpar kan försenas av EU-förslag*, 2021-05-19

<https://sverigesradio.se/artikel/utbyggnad-av-laddstolpar-kan-forsenas-av-eu-forslag>

Sveriges Riksdag, *Lag (2013:388) om tillämpning av Europeiska unionens statsstödsregler*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2013388-om-tillampning-av-europeiska_sfs-2013-388/

Transportstyrelsen, *Föreläggande mot Trafikverkets banavgifter*, 2022-02-16

<https://www.transportstyrelsen.se/sv/jarnvag/till-dig-i-branschen/aktuellt-till-branschen/forelaggande-mot-trafikverkets-banavgifter/>

Ygeman, Anders, Sveriges Radio 2021-05-19